

Sorosozás, antiszemita toposzok és az „ötödik hadoszlop”

Avagy a CEU különös esete

42

A kelet-közép-európai rendszerváltások főszereplői a piacgazdaság és a liberális demokrácia ideológiai alapjait fektették le 1989-ben és az utána következő évtizedben. A Claus Offe által „hármás átmenetnek”¹ nevezett átalakulás idején – amikor Közép-Európában számos országban egyszerre változott meg a politikai és gazdasági rendszer, valamint a politikai közösség –, Magyarországon szinte a teljes politikai spektrum tárt karokkal fogadta a demokratikus politikai változás iránt érdeklődő nyugati szervezeteket, kormányokat és szakértőket. A hazai demokrata politikai szereplők Kádár János összeomló rendszerét egy nyugatias – a NATO és az Európai Unió felé tájékozódó – liberális rendszerre kívánták átalakítani. Munkánk empirikus része esettanulmány, amely a Soros György által alapított és 1991 óta Budapesten legálisan működő magyar–amerikai magánegyetem, a Közép-európai Egyetem (CEU) politikai kirekesztését és az országból való eltávolítását követi nyomon. Mindezt tágabb fogalmi és történeti keretben dolgozzuk fel.

A demokratikus fordulat és a civil aktivizmus virágzása idején Soros György amerikai magyar milliárdos befektető és filantróp visszatért

szülőhazájába – ahol az 1944-es budapesti holokauszt során majdnem életét veszítette –, hogy Budapesten létrehozza és finanszírozza a Nyílt Társadalom Intézetet (OSI) és a Közép-európai Egyetemet (CEU).² Az egyetem 1991-es megalapításával a célja az volt, hogy a demokrácia, a piacgazdaság és a nyílt társadalom elméleteire tanítsák a volt kommunista országokból érkező diákokat. Abban a reményben tervezték ezt, hogy tanulmányaik végén a hallgatók országukba visszatérve jogászok, egyetemi tanárok, közgazdászok, politikusok és civil aktivisták új generációját fogják alkotni, hozzásegítve a hajdani kommunista blokk zárt társadalmait a nyugati nyitáshoz.

Ám már az 1990-es években is akadtak olyanok, akik elutasították Magyarország nyugati orientációját. A legismertebb közülük a drámaíró és populista politikus Csurka István volt. Az 1990-ben hatalomra jutott legnagyobb kormánypárt, a Magyar Demokrata Fórum (MDF) alelnöként Csurka kezdetben rendkívül nagy befolyással bírt. Miután azonban Antall József miniszterelnök mérsékeltebb irányvonalát is támadó radikális nézetei miatt³ 1993 elején

¹ Claus Offe. 1991. „Capitalism by democratic design? Democratic theory facing the triple transition in East Central Europe.” *Social Research*, 58 (4), 865–92.

² A Soros Alapítvány már 1985-től jelen volt Magyarországon, pénztámogatásokat biztosított iskoláknak, kórházaknak, könyvtáraknak, civil kezdeményezéseknek, fiataloknak, művészeknek és disszidens értelmiségieknek.

³ Lásd Csurka István: „Néhány gondolat...”

eltávolították a pártból, megalapította a szélsőjobboldali Magyar Igazság és Élet Pártját (MIÉP). Politikai írásaiban és nyilatkozataiban Csurka gyakran támadta Soros Györgyöt, akinek gondolatait nemzetellenes, globalista fenyegetésként mutatta be, őt magát pedig olyan zsidó fináncióként ábrázolta, aki egész kormányok manipulációjára képes.⁴ A későbbi miniszterelnök, Orbán Viktor ekkoriban fiatal liberális politikusként azok közé tartozott, akik Csurka retorikáját antiszemitanak minősítették, amely ellentétes a demokratikus civil társadalom értékeivel. Az Oxfordi Egyetemen folytatott tanulmányait finanszírozó Soros-ösztöndíj korábbi nyerteseként⁵ Orbán ekkoriban még védte a CEU-t, kiemelve annak fontosságát a magyar nép és a közép-európai régió számára. Válaszul a Sorost ért támadásokra a Fidesz 1992-ben sajtóközleményt adott ki, amely így fogalmazott: „Megdöbbenéssel figyeljük mind a Soros Alapítványt, mind pedig Soros György személyét az utóbbi időben ért nemtelen támadásokat”, mert Soros „aktívan járult hozzá egy szabad és nyitottabb szellemi légkör kialakulásához Magyarországon”.⁶

Huszonöt évvel később, 2017 tavaszán Orbán hajdani jótevője ellen

fordult. Harmadik miniszterelnöki ciklusában azzal vádolta meg Sorost, hogy egy titkos „Soros-tervvel” szíriai menekülteket kíván az országba telepíteni annak érdekében, hogy a magyar nemzetet gyökerestől kiforgassa saját kultúrájából. A kormány média éjjel-nappal ezt a propagandát sulykoltta. Ezzel egy időben a Fidesz által irányított parlament elfogadott egy törvénymódosítást, amely tudatosan teljesíthetetlen követelményeket támasztott a CEU-val szemben, hogy az fenntarthassa az USA-ban is akkreditált képzéseit Magyarországon. Habár az egyetem nem volt nevesítve a végső törvényszövegben, nem férhetett kétség hozzá, hogy az új törvény célpontja a CEU volt – nem csoda, hogy az elemzők és a kritikusok egyaránt „lex CEU”-ként hivatkoztak rá. Magyar nyelvű interjúiban Orbán tovább erősítette ezt a képet, amikor úgy érvelt, hogy az egyetem eddig „tisztességtelen előnyöket” élvezett a többi magyar egyetemmel szemben.

Amit *sorosozásnak* nevezünk, magyar neologizmus, a 2010-es években megjelent kifejezés: annak a jelenségnek a leírására szolgál, amely reflexszerűen minden negatívan értékelhető helyi és nemzetközi fejleményt Sorossal köt össze elutasító, lenéző és nevetségessé tevő hangnemben. A fiktív Soros-ellenes történetek – amelyeket egykor marginalizálódott szélsőjobboldali politikai szereplők hangoztattak – 2017-ben korábban soha nem tapasztalt erővel jelentek meg a kormány médiában. Olyan érvek jelentek meg Orbán kampányának részeként, amelyeket eredetileg Csurka jegyzett huszonöt évvel korábban. A kormány sajtóban egy nagyobb, leleplezőnek szánt cikket is publikáltak, amelyben CEU-s oktatók egyesével,

---

Magyar Fórum, 2022. augusztus 20.

⁴ Lásd Csurka István. 1993. *Keserű Hátország*. Budapest: Magyar Fórum Kiadó.

⁵ Orbán 1989-ben egy kilenc hónapos ösztöndíjat nyert el a Soros Alapítványtól, hogy az 1990 nyaráig tartó akadémiai évben Oxfordban tanulhasson. Négy hónap után azonban hazatért. Vö. Paul Lendvai. 2017. Orbán: *Europe's New Strongman*. London: Hurst & Company, p. 23.

⁶ „Közleményt adott ki a Fidesz Soros György védelmében”, <https://444.hu/2016/05/26/kozlemenyadott-ki-a-fidesz-soros-gyorgy-vedelmeben>. Utoljára elérve 2021. július 4.

névvél és fényképpel szerepeltek, azt sugallva, hogy Soros „nemzetellenes”, „családellenes”, liberális „globalista” agendáját szolgálják.⁷ A 2018-as választás előtt Orbán kiterjesztette vádjait Sorossal szemben, azzal gyanúsítva, hogy egy „Soros-katonából” álló sereget állított fel a magyarok ellen.

Mi vezette Orbánt erre a fordulatra Sorossal kapcsolatban? Miért vete-medett az Orbán-kormány e politikailag megosztó és diplomáciailag káros kampányra Soros ellen, amely végül a CEU és a Nyílt Társadalom Alapítvány (OSF) magyarországi bezárásához vezetett? További feladvány a magyar politika elemzői számára, hogy vajon a Sorosra összpontosuló „ötödik hadoszlop”, globalizációellenes és antiszemita toposzok miért lehettek hatással Orbán követőire a 2010-es években, és miért nem váltottak ki nagyobb visszhangot ezek az összeesküvés-elméletek az 1990-es években, amikor először megjelentek a politika színterén.

E kérdésekre többféle válasz lehetséges. Az egyik megközelítés szerint a CEU és az OSF kiebrudalása Orbán hosszú távú tervének része volt, amellyel közvetlen politikai hatalmát akarta megerősíteni a társadalom autonóm intézményei fölött. A magyar felsőoktatási rendszer általános újjászervezésének egyik első eleme a CEU jogállásának diszkriminatív szabályozása volt. Egy másik lehetséges magyarázat szerint Orbán csupán választási eszközként használta Soros „kísértetét”, ijesztgetéssel ösztönözve a választókat a Fidesz 2018-as támogatására. Mindezt annak tudatában tette, hogy a kampány valószínűsíthető következménye a CEU és az OSF

más országba történő távozása lesz. A kormánypárt migránsellenes „Stop Soros” kampányai révén magabiztos győzelmet aratott a 2018-as választáson. A harmadik magyarázat szerint a CEU és az OSF kiszorításával Orbán valójában Putyin orosz elnök kegyei-be szeretett volna férkőzni, aki régóta ellenségének tartotta Sorost, és maga is felfüggesztette a szentpétervári Európai Egyetem működését. Végül, a negyedik feltevés szerint Orbán élt azzal a Donald Trump amerikai elnökké választásával előállt lehetőséggel, hogy revansot vegyen egykori hazai liberális szövetségesein. A „lex CEU-t” mindössze két hónappal azután fogadták el, hogy Trumpot beiktatták hivatalába.⁸

Van igazság e megközelítésekben, de az elitcsoportokra összpontosító értelmezések nem adnak magyarázatot arra, hogy miért tudott a sorosozás olyan hatásos lenni a rendszer támogatóinak mozgósításában. A sorosozás ugyanis kétségkívül hozzájárult a Fidesz 2018-as választási győzelméhez. E bünbakképző gyakorlat vonzerejének megértéséhez érdemes megvizsgálnunk az azt alátámasztó antiszemita és globalizációellenes kulturális kódokat. A bünbakképzés hatékonysága e látens kód ismételt, tudatalatti aktiválásában rejlik, a kormány által is támogatott, fokozódó szélsőjobboldali diskurzus kontextusában. Amikor az Orbán-kormány Sorost és „hálózatait” a magyar szuverenitásra leselkedő ontológiai fenyegetésként állította be – amely ellen kemény védelmi lépé-

⁷ „A spekuláns emberei”, *Figyelő*, 2018. április 11.

⁸ Az eset tágabb kontextusát és a belülről megélt tapasztalatokat lásd Zsolt Enyedi. 2018. „Democratic Backsliding and Academic Freedom in Hungary”, *Perspectives on Politics*, 16 (4): 1067–1074.

sek szükségesek – akkor a kormány látens antiszemita kódot idézett fel. A CEU különös története felfogható a Fidesz kormány diszkurzív toposzainak előadásaként, amelynek célja a politikai hatalom megtartása volt a választások előtt.

A következőkben először az „ötödik hadoszlop” fogalmát elemezzük, amelyet az Orbán-rezsim saját hatalmának megerősítésére használt. Úgy érvelünk, hogy a kormány „ötödik hadoszlopos” vádjai a CEU ellen antiszemita toposzokkal voltak megerősítve, amelyek jelentésükben maguk is mélyebb kulturális kódra támaszkodtak. Érveink alátámasztására antiszemita toposzokat dekódolunk a korábbi magyar szélsőjobboldali szereplők írásaiban és nyilatkozataiban, valamint elemezzük a kormány által támogatott online hírportálokat a 2015 és 2020 közötti időszakra vonatkozóan. Megmutatjuk, hogy e toposzok rendszeres használata összefügg Soros sajtóbeli említésével. Álláspontunk szerint a *sorosozás*nak meghatározó szerepe volt abban, hogy előkészítse és propagandisztikusan megindokolja az egyetem kiszorítását az országból. Mindez több lépésben történt. Orbán kampányának hatékonysága egyaránt függött a kulturális beidegződésektől és a kormány által válsághelyzetnek minősített folyamatok – elsősorban a migráció – politikai környezetétől.

Az „ötödik hadoszlop” és az antiszemitizmus

Mylonas és Radnitz az „ötödik hadoszlop” fogalmát úgy határozzák meg, amely szerint az ide tartozó aktorok olyan „belföldi szereplők, akik az állam külső ellenségeivel együttműködve a nemzeti érdek aláásásán

munkálkodnak”.⁹ Ma már az ötödik hadoszloposság fogalma messze túlterjed a katonai fenyegetéseken, magában foglalja a belső kulturális és gazdasági fenyegetéseket is. A politikai vezetők régóta használják ezt a háborús metaforát, hogy saját bázisukat mozgósítsák az általuk irányított rendszer védelmére. Mivel ez az értelmezés a szuverént egyetlen homogén közösségként keretezi újra, amelyet kívülről veszedelmesen támadnak, a szuverenitást megtestesítő vezető megerősítheti követőivel való kapcsolatát a külső erőkkal szembeni harcában. E zárt szociálpszichológiai körből nehéz kilépni.

Mylonas és Radnitz úgy definiálják az ötödik hadoszlopos politikát, mint „nyilvános kijelentések, kollektív cselekvések vagy állampolitikák együttesét, amelyek a belföldi aktorokat azzal támadják meg, hogy azok rosszhiszeműen együttműködnek az állam külső vetélytársaival a nemzeti érdekekkel szemben”.¹⁰ Diszkurzív értelemben az ötödik hadoszloposság lényege személyek vagy csoportok nemzetellenes összeesküvéssel való nyilvános meggyanúsítása.

Az ötödik hadoszlopos diskurzusnak legalább négy eleme van. Az első annak feltételezése, hogy létezik egy fenyegető külföldi erő, amely (vagy aki) ellenséges szándékokkal bír a nemzettel szemben. A diskurzus má-

⁹ Harris Mylonas – Scott Radnitz eds. 2022. *Enemies Within: The Global Politics of Fifth Columns*. Oxford: Oxford University Press. Az ötödik hadoszlop katonai értelmezéséhez lásd Norman Naimark. 1999. *The Fires of Hatred: Ethnic Cleansing in the Twentieth Century*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

¹⁰ Scott Radnitz – Harris Mylonas. 2022. „Introduction: Theorizing Fifth-Column Politics”, in Mylonas – Radnitz: *Enemies Within*. Oxford: Oxford University Press. p. 11.

sodik eleme szerint e külső szereplő belföldi ügynököket alkalmaz a nemzet megosztására és legyengítésére. A harmadik elem szerint a megbízó és megbízottak közötti kapcsolat természete és a közös tervük megvalósítására szolgáló agenda rejtve marad a nyilvánosság előtt. Végül a diskurzus negyedik eleme annak tudatosítása, hogy az idegen hatalom fenyegetésének felszámolásához a belföldi ügynökök leleplezésére, megszegyenyítésére és kiutasítására van szükség, ami csak határozott politikai fellépéssel érhető el.

De mi teszi ezeket az állításokat ilyen hatásossá? Általában a legtöbb esetben ezek az állítások süket fülekre találnak. De adott körülmények között egyének és szervezetek „ötödik hadoszlopként” való azonosítása a politikai polarizációt elősegítő kommunikáció révén olyan robbanékony társadalmi helyzetet idézhet elő, amelyben a hideg polgárháború légköre akár valódi erőszakos konfliktus kitöréséig is eljuthat.¹¹ Az ötödik hadoszlopos vádak jellemzően olyan csoportokat támadnak, amelyekről a

lakossággal azt próbálják elhitetni, hogy tisztességtelen előnyöket élveznek a társadalomban. A keresztény és iszlám társadalmakban egyaránt előszeretettel illesztik be a zsidóságot ebbe a képbe.

Valójában számos hasonlóság mutatkozik az ötödik hadoszloposág és az antiszemitizmus között. Az utóbbi kifejezést a radikális német író és politikus, Wilhelm Marr említette először a 19. században, hogy nevet adjon az általa képviselt rasszista politikának.¹² Az antiszemitizmus azon az áltudományos elméleten alapul, hogy az emberek alapvetően elszigetelt fajokra oszlanak, és az egyén viselkedését leginkább „faji háttere” határozza meg. A „szemita fajról” úgy hitték, hogy kevésbé fejlett, mint az „árja faj”, így az előbbi csoport tagjai közelebb állnak az állatokhoz.¹³ Látszólagos tudományos megalapozottságával az antiszemitizmust sokan modernebbnek és elfogadhatóbbnak találták, mint a klasszikus antijudaizmust, amely vallási alapon általános antipátiát jelölt a „szemita” népcsoport tagjaival szemben.

A legfőbb különbség a „régii” zsidógyűlölet és az „új” antiszemitizmus között abban áll, hogy a korábbi verzióknak erősebb kapcsolata volt a keresztény dogmákkal, és a zsidók iránti antipátiának mélyebb gyökerei voltak a vallásos hitben. Ennélfogva a hagyományos katolicizmus tanításában is, amely a II. vatikáni zsinat

¹¹ Az ötödik hadoszlop központi szerepet játszik az etnopolulista állításokban, amelyek szerint az ellenséges elit összeesküszik a nemzetidegen erővel, hogy lerombolja a „nép nemzetét”. Erin K. Jenne. 2018. „Is Nationalism or Ethno-populism on the Rise Today?”, *Ethnopolitics* Vol. 5, 546–552. A populista nacionalizmusról lásd még: Bart Bonikowski et al. 2018. „Populism and Nationalism in a Comparative Perspective: A Scholarly Exchange”, *Nations and Nationalism*, 25 (1): 58–81. Benjamin De Cleen. 2017. „Populism and Nationalism”, *Handbook of Populism*, 342–362. Rogers Brubaker. 2020. „Populism and Nationalism”, *Nations and Nationalism* 26 (1): 44–66. Benjamin De Cleen – Yannis Stavrakakis. 2017. „Distinctions and Articulations: A Discourse Theoretical Framework for the Study of Populism and Nationalism”, *Javnost – The Public* 24 (4): 301–319.

¹² Gavin I. Langmuir. 1990. *Toward a Definition of Antisemitism*, Berkeley: University of California Press, 311; Yehuda Bauer. 1994. „In Search of a Definition of Antisemitism”, in Michael Brown ed. *Approaches to Antisemitism: Context and Curriculum*, New York: American Jewish Committee, p. 11.

¹³ Langmuir, op. cit.

szemléletét elvetve továbbra is azt hangsúlyozza, hogy Jézus Krisztust a zsidók ölték meg. E hagyományos antijudaizmussal köthető össze az évszázadokra visszamenő vérvádak is, amelyek szerint a zsidók keresztény gyermekeket rabolnak el és áldoznak fel vallásos szertartásaik részeként. A hagyományos értelmezési keretben a zsidók ellenséges, vallásos, külső csoportként szerepelnek, ezáltal „igazolva” az időszakos etnikai tisztogatásokat a zsidó közösségekkel szemben.¹⁴ Az „új” antiszemitizmus ezzel szemben a zsidókat hatalmasnak és rejtőzködőnek ábrázolja, akik helyi bábjaikat a háttérből alattomosan mozgatják a többség ellen. E narratíva szerint a rejtőzködő zsidók arra használják fel befolyásukat, hogy a többségi társadalmat belülről elpusztítsák.¹⁵ Az új antiszemita koncepció szerint a zsidók nem azért veszélyesek a társadalomra, mert könnyen azonosítható szokásaikkal és különös öltözködésükkel csoportként elkülönülnek, hanem épp ellenkezőleg: azért, mert „beolvadnak” a többségbe, és így láthatatlanok maradnak.

Ez a megközelítés elfogadta a jól azonosítható ortodox zsidóságot, de továbbra is fenntartotta a modern társadalmakba integrálódott és ott befolyásos pozíciókat elfoglaló, „láthatatlan” zsidóság elleni averziókat. Amióta Izrael állam létrejött, a zsidókra széles körben szuverén

népként tekintenek, akik állami segítségével hozzáférnek a gazdaság, a kultúra és a politikai hatalom mozgatórugóihoz. Ez egyrészt tovább táplálta a velük szembeni előítéleteket, például az izraeli titkosszolgálatok láthatatlan, ám hatékony működésével kapcsolatban. Másfelől azonban az állam polgáraiként láthatóvá, azonosíthatóvá váltak, saját útlevelel, nyelvvel, szokásokkal, kibontakozó új kultúrával rendelkeznek. Többé nem „rejtőzködnek”, hanem ők maguk a többségi társadalom. Ebből a szempontból a radikális populisták számára nem ők tűnnek veszélyesnek, hanem a zsidó államon kívül, más országokban élő, különböző állampolgársággal rendelkező, „hazátlan” zsidók, akik láthatatlan „hálózatot” alkotnak. E világnézet szerint a zsidóság egyes nagy hatalmú képviselői (mint Rothschildok) „globális” vagy „idegen” veszélyforrást jelentenek. Az absztrakt fenyegetés immár nem konkrét személyekről szól, hanem – ahogy azt egy 1940-es nemzetiszocialista propagandafilm példázza – „az örök zsidót” jeleníti meg.¹⁶

Ám a gyakorlatban sokszor elhanyagolható a különbség a hagyományos zsidógyűlölet és a modern antiszemitizmus között. Gavin Langumir elemzése szerint az antiszemita támadások, pogromok és diszkriminációs politikák nagyon hasonló vonásokat mutatnak fel a középkori Európától napjainkig.¹⁷ Bauer szerint „a zsidók támadására használt antiszemita nyelvezet és képek a korai

¹⁴ A régi antijudaizmus kritikájához lásd például Szabó Dezső. 1938. *Az antijudaizmus bírálata*. Budapest: Ludas Mátyás.

¹⁵ Armin Langer. 2022. „Dog-Whistle Politics as a Strategy of American Nationalists and Populists: George Soros, the Rothschilds, and Other Conspiracy Theories”, in Carsten Schapkow – Frank Jacob eds. *Nationalism and Populism: Expression of Fear or Political Strategies?*, Oldenbourg: De Gruyter, 157–187.

¹⁶ A Fritz Hippler által rendezett „Az örök zsidó” (*Der ewige Jude*) című antiszemita propagandafilm az NSDAP birodalmi propagandaindázgatósága adta ki Németországban 1940-ben. Cf. Langer. 2021. Op. cit.

¹⁷ Langumir, op. cit.

keresztény zsidógyűlöletből erednek. A különböző antiszemita megnyilvánulások csupán e nyugati kulturális kódoknak fennmaradó, egyedi manifesztumai.¹⁸ Ez a kód a család és a közösségek életében a népmesék és vallási hagyományok révén generációról generációra terjedt, csakúgy, mint az állam által szponzorált nemzeti irodalomban és történetírásban. Mindez hasonlóná vált James Scott „rejtett társadalmi másolataihoz”, Anthony Smith „etno-szimbolizmusához” vagy Stuart Kaufman „mítosz-szimbólum komplexéhez.”¹⁹

Hogyan működnek a kulturális kódok a politikai beszédben? Nigel Rapport szerint a kulturális kódok olyan „eszközök, amelyekkel az egyének megpróbálják konkrétabbá, megfoghatóbbá és ezáltal feldolgozhatóvá tenni mindazt, ami másképpen szinte felfoghatatlan lenne a tapasztalásuk és a világgal való kapcsolatuk alapján.”²⁰ Egy kód aktiválásához a beszélők „metaforákhoz és más nyelvi szóképekhez (metonímia, hasonlat, szinekdoché)” nyúlnak, amelyeket narratívákká állítanak össze, ezáltal „feleleveníthetőek mások társaságában, így az ezzel kapcsolatos tapasztalatok összevethetőkké válnak”.²¹ Mivel tudatalatti, érzelmi, atavisztikus szinten működnek, ezek a toposzok olyan kódokat aktiválnak,

amelyek mélyen beágyazódtak a befogadó kultúrájába, így egy látszólag felszínes üzenetnek is mélyebb, ismerősebb jelentést kölcsönöznek. Hatalmuk abban rejlik, hogy tartalmukat a befogadó sohasem kritikusan dolgozza fel. Mindezt hasonlóan írja le Stuart Kaufman a szimbolikus politikai stratégia terén, ahol „a politikusok manipulálják a szimbólumokat annak érdekében, hogy az emberek döntéseiket az általuk népszerűsített értékrend alapján hozzák meg, vagy azokkal az értékekkel azonosítsák önmagukat”.²² Az egyes állampolgárokat a politikusok által megadott szimbólumok motiválják, cselekvésre ösztönözve őket.

Az antiszemita kódokban olyan erőteljes toposzok is vannak, amelyek tudatalatti szinten fejtik ki hatásukat, így téve hihetővé az ötödik hadoszlopos narratívát. Noha az ebben a narratívákban feltűnő szereplők csoportja társadalmakon és történelmi korokon át változik, az általuk elmondott összeesküvések meséi állandóak, így könnyen felismerhetők. E történetek az alábbi állítások egy részét vagy egészét tartalmazzák. Először is, e történet szerint, a globális hatalmi struktúrákba beágyazott, nagy hatalmú zsidó pénzembereknek titkos tervük van a nemzet „felhígítására” és megosztására, ami megkönnyíti számukra annak kirablását.²³ Másodszor, mérhetetlen kulturális és gazdasági erőforrásaikat felhasználva, e pénzemberek arra vezetik nemzeti többségi társadalmak hiszékeny vagy áruló tagjait, hogy az ő ideológiájukat

¹⁸ Bauer, op. cit. 7.

¹⁹ James C. Scott. 1990. *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*. New Haven: Yale University Press; Anthony D. Smith. 2009. *Ethno-Symbolism and Nationalism: A Cultural Approach*. London: Routledge; Stuart J. Kaufman. 2001. *Modern Hatreds: The Symbolic Politics of Ethnic War*. Ithaca: Cornell University Press.

²⁰ Nigel Rapport. 1996. *Social and Cultural Anthropology: The Key Concepts*. London: Routledge, p. 67.

²¹ Nigel Rapport, op. cit.

²² Kaufman. 2001. *Modern Hatreds*, p. 29.

²³ Kevin MacDonald. 1998. *The Culture of Critique: An Evolutionary Analysis of Jewish Involvement in Twentieth-Century Intellectual and Political Movements*, New York: Praeger.

terjesszék és aszerint változtassák meg törvényeiket. Harmadszor, a zsidó hálózatok célja a nemzet demográfiai összetételének meggyengítése, s ily módon a nemzet hanyatlásának elősegítése. Végül negyedszer, az összeesküvés hatékony elrejtése megköveteli, hogy a külföldi érdekeket képviselő hazai ügynökök felkerüljenek a hazai politikai térképre, ahol pártként politikai erővel semlegesíthetik a „nemzeti erő” fenyegetését. Az elmúlt évtizedben Orbán és szövetségesei hihető ötödik hadoszlopos vádakat konstruáltak a magyar sajtóban, amelyekkel a már létező antiszemita kódhoz kapcsolódtak és megfelelő metaforák használatával az események általuk propagált értelmezését segítették elő. A CEU és az OSF sorosozó, ötödik hadoszlopos beállítása fenyegetően hatott, és a társadalmi normalitás határain túlra helyezte ezeket a szervezeteket. Mindezzel a hivatalos propaganda nem csak a velük szembeni diszkriminatív jogalkotást indokolta, de megteremtette eltávolításuk igazolásának feltételeit is. Mielőtt azonban magával a konkrét esettel foglalkoznánk, áttekintjük a magyarországi antiszemitizmus történetének főbb momentumait

A „lex CEU” kulturális előzményei

Magyarországon a vallási csoportok közötti békés együttélésnek hosszú története van, de a 19. századi oroszországi pogromok elől menekülő zsidók bevándorlása az Osztrák–Magyar Monarchiába megbontotta a korábbi vallási arányokat és hozzájárult az antiszemitizmus megerősödéséhez. Mindezzel párhuzamosan a nagyobb, polgári városokban a német, cseh és zsidó lakosság meghatározó szerepet

játszott a kapitalizmus, iparosodás és modernitás kialakulásában.

Az első világháború befejeződése annyiban mindenképp új kor kezdetét jelentette, hogy az asszimilációs nacionalizmust felváltotta a kirekesztő etnicizmus és – ennek részeként – az etnikai alapú antiszemitizmus.²⁴ Az 1920-as trianoni békeszerződés – számos polgári város (Pozsony, Kassa, Nagyvárad, Szabadka) elcsatolásával – Magyarország városi lakosságát nagyrészt Budapestre redukálta, ami oda vezetett, hogy csakhamar erős társadalmi-politikai törésvonal jött létre a kozmopolita Budapest és a hagyományos vidéki települések lakossága között. A jobboldali, revansista Horthy-rendszer a liberálisokat és a kommunistákat rendszeresen „a nép ellenségeiként”²⁵ támadta. A rendszerhű sajtó hasábjain Budapest „bűnös városként” jelent meg, a fővárost okolták a túlzott szabadosságért, a háborús vereségért, a kommunista kísérletért és a háború előtti Magyarország területe kétharmadának elvesztéséért. Az elkövetkezendő években a vidék félféudális társadalmi struktúrája hatékonyan lassította és részben meg is akadályozta a kapitalizmus további térnyerését, míg a városokban virágzott a piacgazdaság. Erdei Ferenc egy tanulmányában kettős struktúrájú – egy „nemzeti-történeti társadalommal” és egy „modern-

²⁴ Ungváry Krisztián. 2012. *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon*. Pécs–Budapest: Jelenkor.

²⁵ Vö. Csunderlik Péter. 2019. *A „vörös farsangtól” a „vörös tatárjárásig”. A Tanácsköztársaság a korai Horthy-korszak pamflet- és visszaemlékezés-irodalmában*. Budapest: Napvilág; Csunderlik Péter. 2020. „A judeobolsevizmus vörös tengeré”, *Mozgó Világ*, 6. 96–104.

polgári társadalommal”²⁶ rendelkező – országgént írta le az országot, hozzátéve, hogy a magyar társadalom csupán 10 százaléka lehetett a kettős struktúra része, 90 százalékuk szegény vagy nincstelen paraszt és vidéki munkás volt. Számukra a feudalizmus, az egyenlőtlenség, a hierarchia és az urambátyámvilág kategóriái nem elvont fogalmak voltak, hanem mindennapi életük meghatározó jellemzői.

A trianoni szerződést negyedszazzaddal követő holokauszt drámai mértékben élezte tovább a Budapest-vidék megosztottságot, azok után, hogy az állami szervek aktív közreműködésével félmillió vidéki magyar zsidót deportáltak náci koncentrációs táborokba.²⁷ A falvakban és kisvárosokban a korábbi szomszédok gyorsan elfoglalták az üresen álló zsidó otthonokat, lehetetlenné téve a visszatérést a holokauszt túlélői számára, ezzel gyakorlatilag homogenizálva a vidék társadalmát.²⁸ Budapest lakóit gyakran ábrázolták kozmopolitáként, liberálisokként vagy „zsidóként”, akik szemben álltak a vidéken élő „igazi”, tősgyökeres magyarokkal. A háború utáni kommunista vezetés, úgy tűnt, szakítani akart a két háború közötti Horthy-kor, majd a rövid életű Szálasi-korszak virulens antiszemitizmusával. Az új rezsim az alsóbb osztályokból toborzott káde-

reket, így több munkásfiatalt magas politikai és gazdasági pozíciókba röpített. Egyúttal a holokausztot túlélő zsidóság számos tagja a kommunista rendszer támogatásában vélte megtalálni a garanciát a náci eszmék és rémtettek visszatérésével szemben. Mindazonáltal a város-vidék törésvonal elmélyülése – amely nemcsak Trianonnal, hanem a vidéki zsidó származású lakosság tömeges elhurcolásával, majd megsemmisítésével állt elő – hozzájárult a látens antiszemitizmus fennmaradásához.

A Rákosi-rendszer három fő vezetőjét széles körben zsidó származásúnak tekintették, amely megerősítette azt a népi vélekedést, hogy a kommunista rendszer, úgy, ahogy van, „zsidó találmány”. Az 1956-os forradalom utáni megtorlást követően az elnyomó rendszerrel szembeni társadalmi ellenállás megszűnt. Az emberek megtanulták értékelni a rendszer puhább, élhetőbb magyar változatát, amit a forradalom emlékeitől megrettent Kádár János biztosított számukra. Habár a Kádár-rendszer a munkásságot sikerrel pacifikálta, a forradalom után mégis létrejött két marginális helyzetű, rendszerkritikus értelmiségi csoport. Az egyik egy jórészt budapesti társadalomkutatókból és filozófusokból álló csoport volt, néhány tagjuk a kései Lukács György „budapesti iskolájából” érkezett, amely az értelmiségi disszidensek magját formálta. Közülük többen a „marxizmus reneszánszát” hirdették, vagy pályájukat empirikus szociológusként kezdték, de különbségeik ellenére szellemileg valamennyien az 1968-hoz köthető, nyugati kulturális felszabadulás gyermekei voltak. Később összefogtak cseh és lengyel disszidensekkel, a disszidens nyilvá-

²⁶ Erdei Ferenc. 1944. *A magyar társadalom*. Budapest: n. a.

²⁷ Molnár Judit. 2005. *A holokauszt Magyarországon európai perspektívában*. Budapest: Balassi.

²⁸ A lengyelországi, litvániai, romániai és ukrán zsidók ellen elkövetett hasonló pusztítások történetéhez lásd Jeffrey S. Kopstein – Jason Wittenberg. 2018. *Intimate Violence: Anti-Jewish Pogroms on the Eve of the Holocaust*. Ithaca: Cornell University Press.

nosság új tereit hozták létre, majd eltanulták a radikális reform stratégiáit a lengyel Szolidaritás mozgalomtól.²⁹ A nyolcvanas évekre e csoport egyre nyitottabbá vált a piacpárti reformokra és a nyugati liberális demokráciára – pozíciójuk a baloldali radikalizmustól a liberalizmus felé tolódott,³⁰ és 1988 végén megalapították a liberális Szabad Demokraták Szövetségét.

A második disszidens csoport a budapesti irodalmi körökből és a kisebb városok oktatási intézményeiből, könyvtáraiból kikerülő írókból, irodalmárokból állt. Ők a „népi írók” hagyományával azonosították magukat, akiket a nemzet túlélése és a határon túli magyarság sorsa foglalkoztatott.³¹ Noha elvi antikommunisták voltak, kompromisszumra hajlottak a fennálló hatalommal. Ez a csoport ellenezte a szovjet típusú kommunizmust és erős fenntartásokkal kezelte a nyugati kapitalista demokráciát. Véleményük szerint ezek külső hatalmak által a magyarságra kényszerített idegen struktúrák, amelyekkel szemben „harmadik utat”, a „Kert-Magyarország” víziója felé való fejlődést javasoltak.³² Legaktívabb képviselőik 1987-ben megalakították Magyar Demokrata Fórumot, amely először harmadikutas értelmiségi mozgalom volt, később azonban nagy támogatottsággal bíró, jobboldali-konzervatív irányultságú néppárttá vált.

---

²⁹ Vö. Mitrovits Miklós. 2020. *Tiltott kapcsolat. A magyar–lengyel ellenzéki együttműködés, 1976–1989*. Budapest: Jaffa.

³⁰ Kis János. 2014. „Hogyan lettünk liberálisok?”, in J. Kis: *Mi a liberalizmus?* Pozsony: Kalligram, 337–341.

³¹ Vö. Csurka István. 1988. *Közép-Európa hó alatt*. New York: Püski–Smikk.

³² Csurka István. 1991. Új magyar önépítés. Budapest: Püski – Magyar Fórum, 159–67.

Az 1990-es választás után az MDF kormányra került. A párt három különböző hangot és politikai irányt képviselt, a nyugatos konzervativizmust, a Horthy-korszakra hajazó társadalomszervezési elveket és a radikális jobboldaliságot. Az első Antall József, a második Boross Péter, a harmadikat Csurka István testesítette meg. Antall József, aki 1990 és 1993 között a Magyar Köztársaság miniszterelnöke volt, budapesti középosztálybeli családból származott, 1956 után rendőri megfigyelés alatt állt. Az ő liberális konzervativizmusa meglehetősen szokatlan volt a magyar jobboldalon: nagyra értékelte az alkotmányos demokráciát, a pártversenyt és a jogállamiságot.³³ Boross Péter viszont, aki Antall utódjaként 1993 decembere és 1994 júliusa között irányította a jobbközép koalíciós kormányt – a Horthy-korszak antikommunista katonai vezetőit magasztalta és erős, fegyelmezett, hierarchikus társadalmat vizionált.

Témánk szempontjából Csurka István a legfontosabb, aki az MDF populista radikális szárnyát képviselte. Ő már az 1970-es évektől ismert drámaíró volt, budapesti kulturális körökben mozgott, íróbarátaival kávézóknál töltötte napjait, ahol gyakran politizált, és olykor antiszemita vicceket, történeteket mondott. Őt azonban afféle bohém íróként ismerték a Kádár-rendszer idején, s nézeteit nem vették komolyan. A helyzet 1988-ban megváltozott, amikor Csurka, a *Magyar Fórum* című, az MDF-hez kötődő újság főszerkesztője lett, majd ezt követően a párt egyik alelnökeként a liberálisok fáradhatatlan

---

³³ Osskó Judit. 2013. *Antall József – kései memoár*. Budapest: Corvina.

bírálója, sőt az általa liberálisnak tartott Antall egyik kritikusa lett. 1990 elején Csurka egy rövid esszét publikált, amelyben úgy vélte, hogy egy marxista, lukácsista eszmeiségű, zsidó gyökerű kisebbség erőlteti rá akarátát a többségre, s így a magyarság már nem érezheti otthon magát a szülőföldjén. E szövegben Csurka így fogalmazott néhány héttel az 1990-es, első szabad választás előtt: „Ébredjétek magyarok! Megint megvezetnek titeket! [...] már érkezett Kun Béla kora, még ha az új Lenin-fiúk elvetik magát Lenint is. Mi jön most? Terror. Katonák. Vér, végső összeesés.”³⁴ Csurka esszéje élénk tiltakozást váltott ki a demokratikus közvéleményből.

Csurka világnézete szerint a kommunizmus, a kapitalizmus és a liberalizmus mind ugyanannak a globalista, zsidó összeesküvés részének tekintendő, amely a magyarok idegen érdekek alá vetését és megsemmisítését szolgálja. Rasszizmusával odáig jutott, hogy a választáson második helyen végzett nagy liberális pártot, az SZDSZ-t „zsidó pártnak” tekintette, amely nem a magyarság érdekeit képviseli. A választást követően Antall megállapodást kötött az SZDSZ-szel a kétharmados törvények számának csökkentésében az ország kormányozhatósága érdekében. Noha ebben szó sem volt az SZDSZ-szel közös kormányzásról – hiszen az MDF a Független Kisgazdapárttal és a Kereszténydemokrata Néppárttal alkotott koalíciós kormányt –, Csurka élesen bírálta a megállapodást, az állítva, hogy a titkos paktum aláássa a

magyarok bizalmát a kormány iránt.³⁵ Egyik íróbarátja, Csoóri Sándor néhány hónapra rá azt hirdette, hogy a zsidók arra használták fel a demokratikus választást, hogy „politikai dobantót ácsoljanak maguknak”, vagyis az erős liberális párt létrehozásával bebiztosítsák számarányukon túlmutató hatalmukat az új rendszerben.³⁶

Soros Györgyre az MDF radikális jobboldali szárnya már az 1990-es évek elején felfigyelt. Zacsek Gyula, a párt országgyűlési képviselője egy 1992-es cikkében a „Soros-birodalmat” olyan „termeszekhez” hasonlította, amelyek „nemzetünket rágják”.³⁷ Csurka is ellenszenvvel figyelte Sorost, akit egyszerre tartott szabadkőművesnek, provokátornak, tőzsdei brókernek, kozmopolitának és bróker-filozófusnak. Csurka világnézetében, a „Soros-ügynökök” csupán liberálisra cserélték a kommunista nomenklatúrát, de valójában semmi sem változott, mert mindegyikük a „Soros-galaxis” hálózataiban belül működik tovább. Csurka szemében Soros a titkos egyezkedések embere volt – olyan idegen, aki a médiában elért hatalmát a nép gondolkodásának átformálására és a régi kommunista vezetők politikai életben tartására használja föl. Csurka szerint a demokratikus átmenet során Soros megvezette a magyarokat, miközben valójában nem őket segítette, hanem a globális, liberális hátszország és a láthatatlan idegen hatalmak érdekeit szolgálta.³⁸

³⁵ Csurka István. 1992. „Néhány gondolat...”, *Magyar Fórum*, augusztus 20.

³⁶ Csoóri Sándor. 1990. *Nappali hold*. Budapest: Püski.

³⁷ Zacsek Gyula. 1992. „Termeszek rágják a nemzetet, avagy gondolatok a Soros-kurzusról és a Soros birodalomról”, *Magyar Fórum*, 4 (36): 9–16.

³⁸ Csurka. 1992. Op. cit.

³⁴ Csurka István. 1991. *Vasárnapi jegyzetek*. Budapest: Püski – Magyar Fórum, p. 37.

Ez volt az egyetlen alkalom, amikor Soros György közvetlenül reagált az őt ért személyes támadásokra, melyek a magyarországi szélsőjobbtól érkeztek. 1992 őszén nyílt levelet írt Antall József miniszterelnöknek, amelyben négy kérdést tett föl. 1. Egyetért-e azzal, hogy a zsidók idegenek Magyarországon? 2. Elfogadja-e Csurka kijelentését, miszerint a világ és Magyarország zsidósága magyarellenes összeesküvésben vesz részt? 3. Elhiszi-e, hogy a Soros Alapítvány a kommunisták és a zsidók hatalmának növeléséért dolgozik? – és végül 4. Elfogadhatónak tartja-e, hogy az MDF egyik képviselője felkérte Sorost, hogy önként távozzon Magyarországról?³⁹ Válaszában Antall kormánya nevében elhatárolódott Csurkától és Zacsektől, kijelentette, hogy a Művelődési és Köznevelési Minisztérium már megegyezett a Soros Alapítvánnyal annak jövőbeli magyarországi működésének biztosításáról, így nem lenne helyes egyes véleményeket kiemelni a kormányzat együttműködési szándékát kifejező tényekkel szemben.⁴⁰

Miközben Antall megpróbálta pártján belül visszaszorítani az antiszemitizmust, Csurka arra mozgósította követőit, hogy vegyék rá a kormányt: politizáljon határozottabban, és lépjen ki a „kompromisszumkeresés homokozójából”.⁴¹ A két irányzat közötti feszültség kiéleződött, majd az összecsapás Antall győzelmével végződött: Csurka 1993 elején távozni kényszerült az MDF-ből. Ezt követő-

en létrehozta saját, jobboldali radikális szervezetét a Magyar Igazság és Élet Pártja (MIÉP) néven. Az 1994-es választáson a jobboldali kormánykoalíció súlyos vereséget szenvedett. A szocialista–liberális kormánykoalícióval szemben parlamenti ellenzékben maradt az MDF, az FKGP és az Orbán által vezetett Fidesz, továbbá parlamenten kívül rekedt a MIÉP.

Orbán Viktor 1998-ban négy év szocialista–liberális koalíciós kormányzás után került hatalomra, amelyet az antalli polgári-konzervatív szellemiség visszatéréseként mutatott be. Önmagát az antalli örökség letéteményesének tekintve meghirdette a „polgári Magyarország” programját, majd kilépett a Liberális Internacionáléból, és 2000-ben csatlakozott a kereszténydemokratákat és konzervatív liberálisokat tömörítő Európai Néppárthoz (EPP). Csurka pártja az 1998-as választáson a szavazatok több mint öt százalékát megszerezve bejutott a parlamentbe. Habár a „polgári” és a szélsőjobboldali politika szavazótábora elvileg távol áll egymástól, mindez nem zavarta a pártok vezetőit az együttműködésben. Az első Orbán-kormány négy éve alatt az „ellenzéki” Csurka folyamatosan támogatta a Fidesz vezette kormányt, amiért cserében emberei részt kaptak a közzérádió és a köztelevízió működését felügyelő kuratórium munkájában. Ezzel együtt a baloldal és jobboldal között kiélesedő politikai polarizálódás nem kedvezett Csurkának, a MIÉP befolyása a ciklus végére meggyengült, és a 2002-es választáson kiesett a parlamentből.

A kétezres évek első felében Csurka továbbra is a magyar politika antiszemita hangja maradt, habár ő maga elutasította ezt a megnevezést. Pártja

³⁹ Soros György. 1992. „Nyílt levél Antall József miniszterelnökhez”, Népszabadság, szeptember 15.

⁴⁰ Antall József. 1992. „Válasz Soros Györgynek”, Új Magyarország, október 1.

⁴¹ Csurka. 1992. Op. cit.

hírlevelében a nemzet ellenségeit a nemzetközi tőke érdekeivel és a „zsidó uralkodó réteggel” azonosította.⁴² Számára a liberális politikusok „a zsidó világliberalizmus helyi bölcsei”⁴³ voltak, a zsidók pedig „a jelen bankárai”, akik „világhatalmi pozícióból”⁴⁴ működnek. Csurka úgy érvelt, hogy az antiszemitizmus történelmileg jól indokolható, mert a zsidók – akik magukat nemzetek fölött állónak tekintik – megvetették és kegyetlenül kifosztották a nem zsidó embereket a profitért vívott piaci harcukban.⁴⁵ Csurka írásai továbbra is olyan antiszemita toposzokat tartalmaztak, mint a „világhatalom”, a „háttérhatalom”, a „gyarmatosítók”, a „bankárok”, valamint a „globális pénzügyi elit” és intézményeik fogalmait.

Bár Csurka és a MIÉP a kétezres évek közepére elveszítette politikai befolyását, az általuk megfogalmazott nézetek finomabb formában fennmaradtak. A továbbiakban bemutatjuk, hogyan keltek új életre Csurka toposzai a kétezres évek második felében felemelkedő, fiatalokból álló, szélsőjobboldali Jobbik, valamint a 2010 utáni Fidesz-kormány retorikájában. Ezek az újabb inkarnációk már egyre kifinomultabbak lettek, szakítottak a nyílt antiszemita beszédmóddal, és csupán kódolt utalásokat tettek a „zsidó fenyegetésre”.

⁴² Csurka István. 2005. „Egy nemzet- és népgyilkos kormány”, <http://www.eredetimiep.hu/fuggetlenség/2015/januar/23/20.htm>, utoljára elérve 2021. július 1.

⁴³ Csurka István. 2010. „Ma mindenki demokrata”, <http://www.eredetimiep.hu/fuggetlenség/2015/aprilis/17/20.htm>, utoljára elérve 2021. július 1.

⁴⁴ Csurka István. 2007. „Dr. Fejér Lajos és a zsidóság”, <http://www.eredetimiep.hu/fuggetlenség/2013/junius/07/19.htm>, utoljára elérve 2021. július 1.

⁴⁵ Ibid.

A CEU száműzetése három felvonásban

*Első felvonás: A Jobbik
fölemelkedése (2006–2010)*

A Fidesz váratlan vereséget szenvedett a 2002-es választáson, részben azért, mert az első Orbán-kormány nacionalista politikája nem volt szinkronban sem Magyarország NATO-csatlakozásával, sem pedig az akkor küszöbönálló EU-csatlakozással. A kétezres évek közepére az Antall-korszak nemzeti liberalizmusa kikopott a konzervatív körökből. Boross Péter nosztalgikus, „férfias” horthyzmusa alkalmatlannak bizonyult az EU-hoz frissen csatlakozott ország számára, amely éppen akkor szakított az általános hadkötelezettséggel. A választók ekkor már Csurka ötödik hadoszlopos fantáziáit különösen elavultnak tekintették. A szocialista–liberális koalíció 2006 tavaszán újabb vereséget mért a Fideszre, ahol rövid ideig Orbán Viktor vezető szerepét is megkérdőjelezték. Néhány hónapra úgy tűnt, a magyarországi szélsőjobb eltűnőben van. Ezt a percepciót azonban egy pillanat alatt elsöpörte a Gyurcsány Ferenc szocialista miniszterelnök őszi beszédének 2006 őszi nyilvánosságra kerülésével kirobbant politikai válság. Radikális jobboldali aktivisták megrohmozták, majd elfoglalták a köztelevízió épületét, ezt követően pedig – a Fidesz támogatásával – heteken át a Parlament körül táboroztak. Habár a miniszterelnököt a kormánytöbbség bizalmi szavazással megerősítette pozíciójában, az utca elszabadult, és több ízben heves összecsapásokra került sor a tüntetők és a rendőri erők között.⁴⁶

⁴⁶ Vö. Bodoky Tamás. 2022 [2008]. *Túlkapá-*

A 2000-es évek második felének többféle – politikai, gazdasági és szociális – válságai a radikális jobboldal magyarországi újjáéledéséhez vezettek. Mindez nemcsak a Fidesz jobbrafordulásában volt tetten érhető, hanem egy új szélsőjobboldali párt, a Jobbik Magyarországért Mozgalom látványos megerősödésében. A belső botrányaiban bukducsoló szocialista párt által bevezetett erős megszorító intézkedések közepette a szélsőjobboldali mozgalmat főként a széles körű romaellenes érzelmek keltették életre. Különösképpen az a hiedelem, hogy az országon masszív „cigánybűnözés” söpör végig. A romaellenes retorika és a „cigánybűnözés” központba állítása a médiában fontos katalizátorként működött, amely megerősítette a szélsőjobb identitását. Vona Gábor, a Jobbik elnöke még egy félkatonai szervezetet is alapított 2007-ben, a Magyar Gárdát, a honvédelem megerősítésének és a közrend fenntartásának érdekében, a roma „bűnözők”⁴⁷ által jelentett fenyegetés ellen. A csoport tagjai, akik túlnyomórészt a Jobbik támogatói voltak, csizmákat és árpádsávós öltözetet hordtak, amelyet a fasiszta Nyilaskeresztes Párt használt az 1940-es években. Noha a magyar bíróságok 2008-ban elrendelték a Magyar Gárda feloszlását, a csoport a jogi kiskapukat kihasználva, több kisebb hozzájuk kapcsolható csoportba szerveződött.⁴⁸ A Jobbik hi-

vatalosan tagadta, hogy az erőszakot és a rasszizmust elfogadhatónak tartja, és kijelentette, hogy nem valaki ellen, hanem csakis Magyarországért cselekednek.⁴⁹ A félkatonai csoport tagjai nemcsak a náci korszakot idéző ruhákat hordtak, hanem számos vidéki településen megfélemlítő módon léptek fel, amely akciók néha nyílt erőszakhoz vezettek. 2011 márciusában a gárdista, félkatonai egységek, a Budapesttől északkeletre található faluba, Gyöngyöspatára mentek, hogy „hadgyakorlatokat” tartsanak és „biztonsági őrjáratokat” állítsanak föl egy nagyrészt romák által lakott településen.

Akárcsak korábban a MIÉP szavazóit, a Jobbik szimpatizánsait is jóval inkább a párt romaellenes állásfoglalásai vonzották, mint annak antiszemita szimbolizmusa.⁵⁰ A 2006 és 2011 között született felmérések azt mutatták, hogy az antiszemita attitűd inkább következménye, mintsem megteremtője volt a Jobbik támogatottságának. Ez azt jelenti, hogy az antiszemitizmus újbóli térnyerése Magyarországon jórészt abból eredt,

---

et al. Szerk. *Anti-Genderismus: Allianzen von Rechtspopulismus und religiösen Fundamentalismus*. Bielefeld: Transcript, 108–120.

⁴⁹ Jobbik. 2008. „Manifesto”, jobbik.com.

⁵⁰ Az egyik különbség a MIÉP és a Jobbik között az volt, hogy amíg a MIÉP támogatói jellemzően a falusi, főleg katolikus vidéken élő idősök közül kerültek ki, addig a Jobbiknak kiegyensúlyozottabb támogatása volt a vidék-város tengelyen főleg a fiatalabb szavazók korosztályaiból. Ezzel a mintával összhangban a felmérések azt mutatták, hogy az antiszemita attitűdök a 2010-es választást megelőző időszakban inkább kötődtek ennek a választói rétegnek a vallásosságához és hagyománykövetéséhez, mint a későbbi időszakokban. Vö. András Kovács. 2012. „Antisemitic Prejudice and Political Antisemitism in Present day Hungary”, *Journal for the Study of Antisemitism*, Vol. 4. 443–467.

---

sok. Budapest: Elektromédia Kft.

⁴⁷ Vö. Róna Dániel. 2016. *A Jobbik-jelenség*. Budapest: Könyv & Kávé.; Andrea L. P. Pirro – Dániel Róna. 2019. „Far Right Activism in Hungary: Youth Participation in Jobbik and Its Network”, *European Societies*, 21 (4): 603–26.

⁴⁸ Lásd András Bozóki – Sarah Cueva. 2021. „Xenophobia and Power Politics: The Hungarian Far Right”, in Sonja A. Strube

hogy az elsősorban cigányellenes, szélsőjobboldali Jobbik támogatottsága a 2008 és 2010 közötti válságidőszakban robbanásszerűen megnövekedett.⁵¹ Valójában az antiszemitizmus a magyar társadalom csak kisebb részénél rezonál; az antiszemita attitűdökkel nem rendelkező magyarok aránya a két felmérés során változatlan maradt. Az egyén antiszemita meggyőződéseinek indikátorai a nacionalizmus, a xenofóbia, a tekintélyelvűség és a törvénytelenység – ezek a jelenségek általában válságidőszakok alatt mind megszorodnak, amikor a társadalom szövete gyengül.⁵² Ezek a körülmények 2006 elején valósultak meg, amikor a szocialista miniszterelnök Gyurcsány Ferenc zártkörű, saját pártja képviselőihez intézett beszéde kiszivárgott, amiben azt állította, hogy a párt hazudott a magyaroknak a gazdasági helyzetről „reggel, éjjel meg este,” ez tüntetésekhez és zavargásokhoz, majd végül a szocialista kormány összeomlásához és a válságkezelő kormányzat létrejöttéhez vezetett. A gazdasági világválság és a szuverén adósságválság majdnem államcsődbe vitte az országot, így Orbán Viktor és a Fidesz nyerte a 2010-es választást, méghozzá kétharmados minősített többséggel rendelkező koalícióval az egykamaras parlamentben. Orbán meggyőző üzenettel nyert: az IMF, a Világban, Brüsszel és a külföldi spekulánsok összejátszottak az „áruló” szocialista kormánnyal, hogy „leigázzák” a magyar nemzetet. E narratíva felépítése során, a modern antiszemita kód nyelvet biztosított a csatarendbe állt magyar nemzet képeinek kivetítéséhez, amelyet belülről

a liberális elit elérult, akik a külföldi pénzügyi spekulánsok (ez a kifejezés Csurka írásából származik, melyekben Soros ismerős célpont volt) nevében licitáltak.

Második felvonás: Orbán Viktor és a „sorosozás” 2010 után

A Fidesz figyelemmel követte a Jobbik kirekesztő nacionalizmusának visszhangját, és kisajátította, hogy megelőzze saját propagandájának etnikai túllicitálását a jobboldalon.⁵³ Az ellenséges „mással” szembeni retorika állandó jellemvonása lett a kormány kommunikációjának. 2010 és 2014 között a kormányzat fő témái a gazdasági világválság, a nemzetközi gazdasági és pénzügyi válság, a költségvetési hiány és az államadósság voltak. Ebben a harcban, az Orbán szemében antagonisztikus „mások” elkezdtek eggyé olvadni Csurka internacionalista, kapitalista, pénzügyi elitjével. Orbán most először gyanúsított meg „külföldi befektetőket”, akik magyar földeket akartak felvásárolni, „pénzügyi spekulánsokat”, akik „vérszapot kaptak”, és nagy szponzorokat, akik „összehangolt akciót” indítottak Magyarország ellen.⁵⁴ Azt állította, hogy a külföldi kézben lévő bankok, pénzügyi spekulánsok és külföldi nagyvállalatok arra használják monopóliumhelyzetüket, hogy „igazságtalan és tisztességtelen profitot facsarjanak

⁵¹ ibid.

⁵² Kovács András. 2012. 55–60.

⁵³ Péter Krekó – Gregor Mayer. 2015. „Transforming Hungary – together? An Analysis of the Fidesz-Jobbik Relationship.” in Michael Minkenberg ed. *Transforming the Transformation? The East European Radical Right in the Political Process*. London: Routledge. Lásd még: Cas Mudde. 2015. „Is Hungary Run by the Radical Right?”, *Washington Post*, augusztus 10.

⁵⁴ Orbán Viktor beszéde a magyar nagykövetek éves találkozásán. 2011.

ki” Magyarországból, sajátos „pénz-pumpákat” használva.⁵⁵ 2011–12-ben az Orbán-kormány által megszervezett tömegdemonstrációk a „Nem leszünk gyarmat!” szlogennel rukoltak elő, ez a téma visszaköszönt Orbán beszédeiben is.⁵⁶ Orbán sikeresen beépítette Csurka antiszemita toposzait saját populista politikai kommunikációjába.

Valójában 2014-ig a Jobbik megbízható pufferként szolgált az Orbánt antiszemitizmussal vádolók ellen. A Jobbik vezetőinek több antiszemita kijelentéséhez képest a Fidesz mindig állíthatta, hogy ők mérsékelt jobboldali párt.⁵⁷ Ahogy a Fidesz támogatottsága elkezdett apadni, Orbán újra feltalálta az ellenségét, egy eltérő és (eleinte) láthatóbb fenyegetésként – migránsok és menekültek a Közel-Keletről, akik 2015 közepén jelentek meg Magyarország déli határainál. Orbán újratematizálta politikai kommunikációját a munkahelyek megvédéséről, Európa megvédésére és a közel-keleti migránsok ellen az európai határok őrzésére váltott. Néhány hónappal a 2015 januári, párizsi *Charlie Hebdo*-gyilkosságok után ez az új narratíva jól rezonált az olyan kulturális kódokkal, mint az „Európa pajzsa” és a „kereszténység pajzsa,” amelyek a török megszállás óta beágyazódtak a magyar történelmi emlékezetbe. Beszédeiben Orbán összekötötte a

migránsok fenyegetését a nemzetközi elitekkel, felépítve a kétfrontos háború narratíváját, mind a bevándorlás mind pedig a „rövidlátó európai politika” ellen, amely szerinte szándékosan figyelmen kívül hagyta migrációs fenyegetést.⁵⁸ A kormány olyan sajtónarratívát dolgozott ki, amelyben, a tömegektől elszakadt nemzetközi, liberális, európai bürokrátáknak volt egy tervük a migránsok végleges európai betelepítésére. Az „Állítsuk meg Brüsszelt!” kampány 2016 végén egy olyan népszavazással tetőzött, amelyben a magyarokat arra kérték, hogy szavazzanak, a központilag betartott EU-szintű migrációs kvótarendszerről.

Brüsszelnek azonban nem volt arca, és úgy tűnt, ezáltal kevésbé használható diszkurzívan megalkotott ellenségnek, mint arra számítottak, ezt mutatta a Brüsszel-ellenes népszavazást követő gyenge érdeklődés. Emiatt 2017 végén, nagyjából fél évvel a következő országgyűlési választások előtt, a kormány újraakasztotta a fenyegetést, és egy arcot csatolt hozzá. A névtelen brüsszeli bürokráták bevándorlaspárti betérjesztései helyett, a tömeges bevándorlás veszélye most a úgy lett bemutatva, mint a spekuláns, globalista pénzember, Soros György összeesküvése, aki bábmesterként manipulálta a névtelen „brüsszelitákat”, hogy végrehajtsák a „Soros-tervet”. Soros személyének főellenségként való kiemelésével az Orbán-kormány újraélesztette az egykor még Csurka által meghirdetett ötödik hadoszlopos, antiszemita vádakát anélkül, hogy közvetlenül hivatkozott volna a zsidó származású emberekre.

⁵⁵ Orbán Viktor beszéde a bálványosi nyári szabadegyetemen. 2013.

⁵⁶ Orbán Viktor megemlékező beszéde az 1848-as forradalomra. 2012.

⁵⁷ Justin Spike. 2020. “When the Prime Minister said ‘They really love interest’ everyone in Hungary knew who he meant,” *Inside Hungary*, június 16. <https://insighthungary.444.hu/2020/06/16/when-the-prime-minister-said-they-really-loveinterest-everyone-in-hungary-knew-who-he-meant>

⁵⁸ Orbán Viktor. 2015. Nyitóbeszéde a magyar parlament őszi ülészakájának kezdetén.

A 2018-as választás előtt a kormány elindította a „Stop Soros” kampányt. Ennek jegyében plakátok ezreit helyezték el a metró-, busz- és villamosmegállóban és az autópályák mellett. Soros György óriási fekete-fehér, ráncos, grimaszoló portréja olyan mondatok kíséretében jelent meg, mint „Ne hagyjuk, hogy Soros nevesen a végén!”. Sorost bábmesterként is ábrázolták, amint zsinóron rángatja a magyar ellenzéki politikusokat. Egy másik plakáton Soros sodronyvágóval a kezében szerepelt az átvágott kerítés mellett, ugyancsak ellenzéki politikusok körében. Mindeközben „társadalmi célú” reklámokban részletezték a Soros-terv veszélyeit, melyek szerint Soros György a magyar nemzet ellen összeesküvést sző, és manipulálja az Európai Bizottság és a belföldi politikai élet szereplőit évi egymillió arab és afrikai migráns betelepítése érdekében.

A „Stop Soros” kampány jelentős újítás volt, mivel teljes mértékben azt mutatja be, amit Radnitz és Mylonas ötödik hadoszlopos diskurzusként ír le,⁵⁹ és azt illusztrálja miért volt Soros ennyire hatékony tárgya az efféle narratíváknak. Először is, magyar származású amerikai milliárdosként és pénzügyi spekulánsként Soros könnyen beazonosítható volt nagy hatalmú külföldi szereplőként. Másodszor, megerősítette azt a hiedelmet, mely szerint Soros túlzott politikai befolyást gyakorol Magyarországon, azokon keresztül, akik támogatást kapnak a Nyílt Társadalom Alapítványtól, miközben a kiterjedt „Soros-ügynökökből” álló „Soros-hálózat” végrehajtja a titokzatos „Soros-

tervet”. Harmadszor, ezekről az állítólagos kapcsolatokról azt sugallták, hogy tudatosan el vannak rejtve a nyilvánosság szeme elől. Negyedszer, Orbán kampánya azt üzenté, hogy a „Stop Soros” csomagra azért van szükség, mert Soros befolyása ellen a Fidesz jelenti az az utolsó védőbástyát. E példák egyértelművé teszik, hogy az Orbán-rezsim Soros-ellenes politikai diskurzusa az „ötödik hadoszloposág” valamennyi jegyét magán viselte.

Ezt a narratívát a kormánypárti média szisztematikusan megerősítette. Hogy bemutassuk a kampány valódi erejét, áttekintjük a belföldi kormánypárti sajtóorgánumok újságcikkeit 2015 szeptembere és 2020 májusa között.⁶⁰ Internetes adatbányászatot használva létrehoztunk egy jegyzéket az összes belföldi hírszekcióban található újságcikkről, amelyek a *Magyar Idők/Magyar Nemzet*, és az *Origo.hu* hasábjain jelent meg. A *Magyar Idők* volt a fő kormánypárti nyomtatott napilap 2015 szeptemberétől; cikkei elérhetőek voltak a weboldalukon, magyaridok.hu. 2019 februárjában *Magyar Nemzetre* változtatták az nevet. Az *Origo.hu* a vezető magyar online hírportál volt a 2010-es évek elején, majd drámai változások álltak be a szerkesztőségben és a tulajdonosi körben, így a portál 2015 végére a kormány szócsövénévé vált. Csak ebben a két kiadványban több tízezer bejegyzést írtak a Soros Györgyről a vizsgált, kicsivel több, mint 5 év alatt. E publikációk bizonyos kulcsszavaira keresve kvantita-

⁵⁹ Harris Mylonas & Scott Radnitz. 2022. op. cit.

⁶⁰ Az időszak kezdetének dátuma egybeesik az egyik elemzett újság elindulásával, a *Magyar Idők*ével, amelynek új lapcíme, a *Magyar Nemzet* 2019 látott napvilágot.

tív elemzést folytattunk a Soroshoz köthető, „ötödik hadoszlopos” diskurzus térhódításáról.⁶¹ Az eredményekből egy-egy feltáró erejű hisztogram rajzolódik ki a Soroshoz köthető újságcikkekről a két kormány által támogatott médium felületein az elmúlt öt évben (lásd 1. és 2. táblázat). A két újság, a *Magyar Idők/Magyar Nemzet* és az *Origo.hu* figyelemre méltó hasonlóságot mutat abban, hogyan és mikor kezdtek el Sorosról írni és ötödik hadoszlopos fogalmakat hozzátársítani. Soros Györgyre való utalások

⁶¹ Az R statisztikai szoftver *quanteda* csomagát használva, először a kulcsszó gyökerére kerestünk rá, „Soros,” majd az ötödik hadoszlopos diskurzushoz köthető kifejezésekre kerestünk. Kifejezés kulcsszavak között voltak a „Soros,” „Soros-terv,” „Soros-hálózat,” „Soros-szervezet,” „Soros ügynök/Soros embere,” „Soros-egyetem.” Magyarul „Soros” nevének a szó szerinti jelentése „következő” vagy „közelgő/következő”; de jelenthet „valamit bizonyos számú vonallal” is. A találatok, amelyek jelentésükben nem utalnak Soros Györgyre úgy lettek kiszűrve az adathalmazból, hogy a nagybetűvel kezdődő (Soros) és a kisbetűvel kezdődő (soros) kulcsszó között különbséget tettünk. A tesztek azt mutatták, hogy az adathalmazban szereplő kulcsszó kisbetűs változata többnyire az EU „soros elnökségére” utalt; a kisbetűvel előforduló változatnak kutatásunk számára csak két releváns előfordulása volt „sorosozás” és „sorosista.” Ezeket releváns elemekként vezettük be az adatok közé. A felhasznált kulcsszavakról azt derült ki, hogy ezek a leggyakoribb kifejezések társíthatóak a „Soros” szövegekhez. Annak érdekében, hogy biztosan megtaláljuk e fogalmak összes megjelenését nemcsak a kötőjellel szóalakra kerestünk (mint a „Soros-szervezet”), de a tágabb formájukban („egy Soros Györgyhez szorosan kapcsolható szervezet”) is. Valamint úgyis lefutattuk a keresést az adatokkal, hogy a *quanteda kwic* („*keywords in context*”) funkcióját használtuk, bejelölve ezeknek a kulcselemeknek (terv, hálózat, szervezet és egyebek) olyan előfordulásait is, amelyek a „Soros” kulcsszót megelőző és követő 10 szónyi távolságon belül esik a cikkek szövegében. Az adatok kézi ellenőrzése nagyon kevés hamis találatot mutatott; ezért úgy gondoljuk, hogy ez a módszerrel a két kiadványban megjelent Sorosról szóló cikkek megbízható állományát tudtuk létrehozni.

csak szórványosan jelentkeztek 2015 végéig és 2016-ban; a „Sorost” megemlítő cikkek hónaponkénti átlagos középértéke 3,9 volt az *Origo.hu*-n és 16,7 a *Magyar Időknél*. Azonban 2017 elején, amikor a kormány bemutatta a „Lex CEU-t” mindkét kiadványban ugrásszerűen megnőtt a Sorossal kapcsolatos cikkek száma: 2017 áprilisában az *Origo.hu* 94, míg a *Magyar Idők* 191 cikket jelentetett meg a belföldi hírszekcióban Sorosra való utalással. Az *Origo.hu* cikkek megközelítőleg fele (44), a *Magyar Idők* cikkeinek több, mint egyharmada (65) „Soros-egyetemként” hivatkozott a CEU-ra.

Az adatok azt mutatják, hogy míg a CEU-val („Soros-egyetem”) való foglalkozás 2017 tavaszának végén, a lex CEU elfogadását követően erőteljesen csökkent, a Soros-központú ötödik hadoszlopos kommunikáció továbbra is kiemelkedő volt a kormány propagandamédiájában. A „Soros-egyetem” helyett azonban a narratívák tágabban a „Soros-tervről”, „Soros-szervezetekről” és „Soros-ügynökökről” szóltak. A Soros-cikkek száma újra csúcson volt a 2018-as választást közvetlenül megelőző és követő időszakban, amikor a kormányközeli médiumok lényegében százasával öntötték magukból a Sorossal kapcsolatos cikkeket: a *Magyar Idők* 201 Soros-cikkel márciusban, míg az *Origo* 134 Sorost érintő cikkel döntött rekordot áprilisban. Ez azt jelenti, hogy átlagban, a hétvégéket is beleértve, naponként 6,5 és 4,5 cikket adtak ki, melyek Soros Györgyről, veszélyes tervéről, hálózatairól, ügynökeiről és szervezeteiről értekeztek.

2018-ban a hangsúly az ötödik hadoszlop fenyegetésére adott kormányzati válasza helyeződőtt. Megnöve-

kedett azon cikkek száma, amelyek a „Stop Soros” törvénycsomagra hivatkoztak. Mindez több mint fél éven át volt reflektorfényben, havonta átlagosan 23,6 cikkel az *Origónál* és 46,1 cikkel a *Magyar Időknél* (júniusi 40, illetve 92 cikkcsúcscsal).⁶²

Soros továbbra is állandó szereplő volt a kormány médiában. Csupán a 2019-es európai parlamenti (EP) választás környékén és a Covid-19-világjárvány első hullámakor esett vissza említéseinek gyakorisága. A 2019-es visszaesés a Fidesz és az Európai Néppárt (EPP) közötti konfliktussal magyarázható, amely 2019 februárjában eszkalálódott, válaszul a Soros-ellenes óriásplakátokra, amelyeken Soros György együtt szerepelt az Európai Bizottság elnökével, Jean-Claude Junckerrel, akit e posztra éppen az EPP delegált. A magyar kormányfő Soros elleni támadása e ponton már egybeesett saját pártcsaládjá, az EPP elleni támadással. Miután az EPP megkezdte a plakátkampány kivizsgálását, és azzal fenyegetőzött, hogy kizárja a Fideszt a pártcsaládból a Soros–Juncker-plakátok eltűntek az utcákról. Adataink azt mutatják, hogy ezzel párhuzamosan a kormánypárti sajtó is visszafogta a Soroshoz köthető cikkek megjelenítését. Ugyanakkor, még ebben a „gyérebb” időszakban is havonta átlagosan 35,3 és 32,4 cikket adtak ki Sorosról, vagyis naponta átlagosan egy cikk szólt róla.

Az adatok rendkívüli pontossággal megalkotott narratíváról adnak képet, amelyet a rezsim Soros György személyére hegyezett ki. A CEU-t érintő jelentős nemzetközi érdeklődést a kormány média a „Soros-egye-

temre” irányuló figyelemként keretezte. Mindezt Soros – mint szinte korlátlan hatalommal rendelkező külföldi szereplő fenyegető tervének megalkotója – követte a „Soros-terv” formájában. Ezután az általa „megbízott” belföldi „Soros-ügynökök” volt a hangsúly, amely végül a megoldási javaslatra futott ki, ami nem volt más, mint a „Stop Soros” törvény.

Az is megfigyelhető, hogyan tartja életben a kormányzat az ötödik hadoszlopos narratívát: olykor úgy, hogy az ellenség új alakjait hozza létre, és illeszti bele a „Soros hálózatba”. Például, amikor Judith Sargentini, az Európai Parlament képviselője megírta a magyar rendszert demokratikus nézőpontból kritizáló jelentését,⁶³ őt magát is Soros-ügynöknek bélyegezték, és hivatalos vizsgálatának eredményét „Soros–Sargentini-jelentésként” szerepeltették a kormány médiában.⁶⁴ Orbán tehát az „ötödik hadoszlopos” Soros-narratívát sokoldalúan, ám mégis egyhangúan használta, mint bármilyen belföldről vagy külföldről érkező kormánykritika elhárításának eszközét.

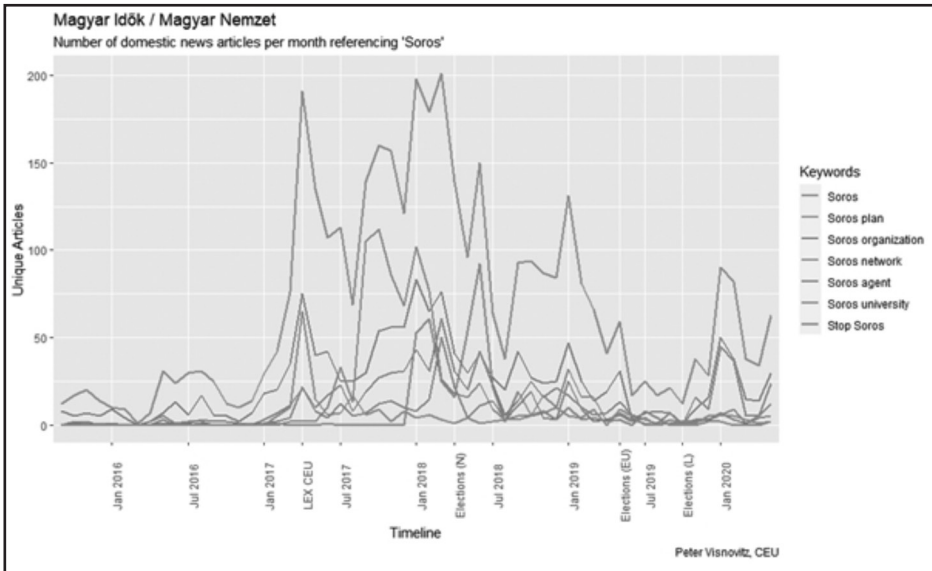
*Harmadik felvonás:
Harcban az ötödik hadoszloppal
(2017–2019)*

Az alábbiakban a kormány CEU elleni ötödik hadoszlopos narratívájának gyakorlati következményeire térünk rá. A sorosozás sok éven keresztül elvontabb szinten volt jelen a médiában, amelynek keretében a szerzők Soros befolyására koncentráltak, de magyarországi „hálózata” nem voltak

⁶³ Sargentini Report. 2018.

⁶⁴ Orbán Viktor. 2018. „The Sargentini Report is a Soros Report”, Cabinet Office of the Prime Minister, június 25.

1. táblázat: A Soroshoz kötődő kulcsszavak a Magyar Időkben és jogutódjában, a Magyar Nemzetben 2015–2020 között.

explicit módon megnevezve. Mindez megváltozott 2017-ben, amikor az Orbán-rezsim figyelme az egyetem felé fordult. A Fidesz parlamenti képviselői 2017 márciusában nyílt vita nélkül, gyorsított eljárásban módosították a felsőoktatási törvényt, amely sokkal szigorúbb elvárásokat támasztott a Magyarországon működő, vagy működni kívánó külföldi egyetemekkel szemben.

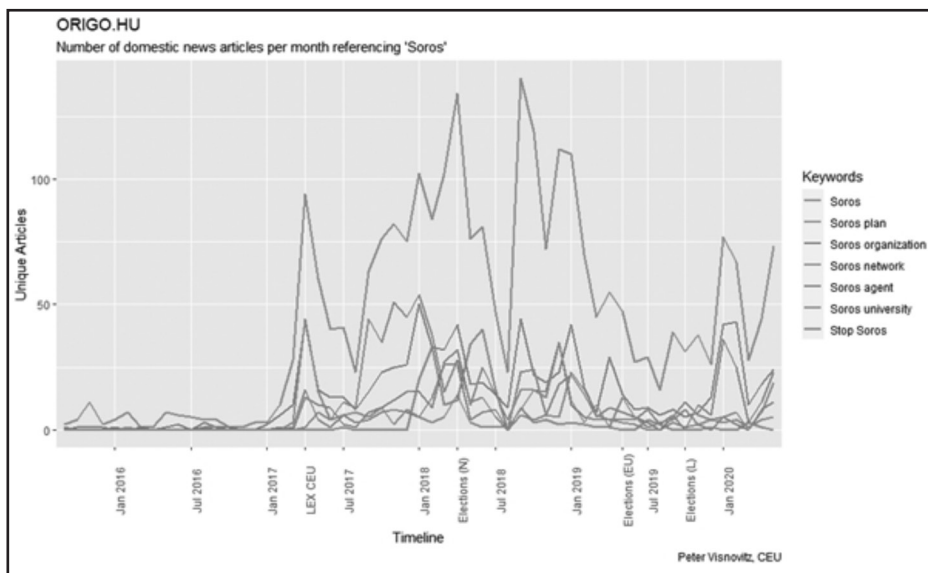
A törvénymódosítás két feltétele különösen a CEU magyarországi működésének lehetetlenné tételére irányult. Az első szerint külföldi egyetemek csakis az anyaország és a befogadó ország közötti szerződés alapján működhetnek, a második pedig arra vonatkozott, hogy a külföldi egyetemeknek oktatási tevékenységét kell folytatniuk anyaországukban is. Az 1991-ben Magyarországon alapított CEU-nak, ellentétben a több más külföldi egyetemmel, nem volt campusa az Egyesült Államok-

ban. E feltételeknek eredetileg 2018 januárjáig kellett eleget tenni, ennek elmulasztása esetén az egyetem nem vehetett volna fel új diákokat. A törvénymódosítás célpontja a CEU volt (innen a törvény beceneve, a „lex CEU”), mivel az új követelmények jelentős része csak egy intézményt érintett.⁶⁵ A törvényhozó valódi szándéka abból is kiviláglott, hogy a módosítás elfogadása után kormánytisztviselők a nyilvánosság előtt úgy állították be a CEU-t, mintha az „hamis” vagy „virtuális” egyetem lenne, amely csak Soros társadalmi befolyásának növeléséért munkálkodna.

A CEU vezetése válaszképp kétirányú stratégiát követett. Először is felvették a kapcsolatot külföldi kormányokkal, az Európai Néppárt-

⁶⁵ Zsolt Enyedi. 2020. „The Central European University in the Trenches”, in János M. Kovács – Balázs Trencsényi eds. *Brave New Hungary. Mapping the System of National Cooperation*. Lanham: Lexington Books, 243–266.

2. táblázat: A Soroshoz kötődő kulcsszavak az Origo internetes portálon 2015–2020 között.

62

tal, egyetemekkel és egyéb kulturális szervezetekkel az egész világon, hogy egy nemzetközi kampány keretében a magyar kormányt kompromisszumra készítsék. Ezzel klaszszikus petíciós és mozgalmi választ kívántak adni.⁶⁶ A kampányt egyaránt támogatták befolyásos nyugati kormányok, mint az USA vagy Németország, egyetemek százai, továbbá Nobel-díjas tudósok egész sora. A Fidesz európai pártcsaládja, a kereszténydemokrata-konzervatív EPP is megpróbálta meggyőzni a kormányt, hogy lépjen vissza.⁶⁷ A magyar egyetemek szintén megmozdultak, és hétköznapi állampolgárok tízezrei vonultak az utcákra több egymást követő hétvégén tüntetni a CEU mellett. A legtöbben 2017.

április 9-én voltak, amikor mintegy 80 ezren tiltakoztak. Sok helyen „A CEU-val vagyok” plakátok tűntek fel a budapesti boltok kirakataiban. Minden jel szerint az Orbán-rezsim nem számított ilyen robusztus nemzetközi és hazai válaszreakcióra, amikor a „Soros-egyetem” elleni harcat elindította.⁶⁸

Annak ellenére, hogy az Európai Néppárt kizárással és európai parlamenti szavazatuk 7. cikkely szerinti megvonásával fenyegette a Fideszt, a kormány fenntartotta a Lex CEU melletti álláspontját. Úgy érvelt, hogy a CEU-t támogató kampány a Soros György által koordinált támadási kísérlet volt az Európai Bizottságon keresztül a magyarok szuverenitása ellen. Németh Szilárd a Fidesz alelnöke azt mondta, hogy: „ezeket a szervezeteket minden esz-

⁶⁶ Margaret E. Keck – Kathryn Sikkink. 1998. *Activists Beyond Borders*. Ithaca: Cornell University Press.

⁶⁷ Jan-Werner Müller. 2017. „Hungary: The War on Education”, *New York Review of Books*, May 20.

⁶⁸ Nick Thorpe. 2017. „Hungary CEU: Protesters rally to save university”, *BBC.com*, április 3.

közzel vissza kell szorítani, sőt azt hiszem, hogy el kell innen takarítani.”⁶⁹ ⁷⁰

Másik stratégiaként a CEU vezetői mindent megtettek azért is, hogy megfeleljenek az új törvény által előírt feltételeknek, a kormány által kitűzött határidőre. Erre bátorították őket kormány tagjai is. A Palkovics László miniszterrel folytatott tárgyalások során, a CEU vezetőivel bizalmasan megosztották, hogy a törvénymódosítás csak egy választási fogás, és kilátásba helyezték, hogy a CEU-ra nehezedő nyomást a 2018-as választások megnyerése után megszüntetik.⁷¹ A CEU vezetői gyorsan cselekedtek, és az egyetem amerikai programot akkreditáltatott a Bard College kampuszán, New York államban. Minden készen állt arra, hogy tető alá hozzák a megállapodást a magyar kormány és New York állam között, s ezáltal megfeleljenek a törvény által szabott legmegterhelőbb feltételnek.

A 2018-as választáson a Fidesz győzött, de a megállapodás Orbán íróasztalán maradt, aláíratlanul. Ahelyett, hogy igazolta volna, hogy a CEU megfelelt az új jogszabályban előírtaknak, egy éves haladékot adott a törvénynek való „megfelelésre”. Ezzel világossá vált, hogy az Orbán-kormány macska-egér játékot játszik az intézménnyel. Már az új határidő is lejárt, anélkül, hogy

a kormány hajlandó lett volna elfogadni a CEU teljesítését, így az egyetemnek nem maradt más választása, mint a távozás. Mivel nem engedték, hogy Magyarországon oktatási tevékenységet folytasson, az ország elhagyására kényszerült.⁷² A kormány még e sorok írásakor sem foglalt állást a CEU ügyében, de az örökös halogatással lehetővé tette önmaga számára, hogy azzal érveljen, az egyetem önszántából döntött a távozás mellett.

Visszatérve médiaelemzésünkhöz, az adatok nem hagynak kétséget afelől, hogy a kormány a CEU-t saját, ötödik hadoszlopos Soros-narratívája felépítéséhez használta, amelyet az elkövetkező években is – habár változó céliránnyal – használt. A 3. táblázat azt mutatja, hogy a hírcikkek következetesen összekapcsolták Sorost a CEU-val. A teljes öt éves periódusban a CEU-t megemlítő, összesen 984 újságcikk 74 százaléka (729 cikk) Sorost is megemlítette, 33 százaléka (327 cikk) pedig a CEU-t egyszerűen csak „Soros-egyetemnek” nevezte.⁷³ Ötödik hadoszlopos keretozések összesen 482 cikkben fordultak elő, ami azt jelenti, hogy 155 cikk nem is használta az egyetem hivatalos megnevezését (CEU vagy Közép-európai Egyetem). Amikor a „lex CEU” 2017 márciusában a parlament elé került, mindkét vizsgált kormánypárti kiadványban egyszerre jelentek meg azok a szalagcímek, amelyek hivatalos neve helyett „Soros-egyetemként” hivatkoztak a

---

⁶⁹ Szilard Nemeth said exactly who should be cleaned up: The HCLU, Helsinki, Transparency,” https://444.hu/2017/01/11/nemeth-szilard-elmondta-konkretan-kiket-kell-eltakarítani-tasz-helsinki-transparency?fbclid=IwAR24YfSyYG0K1ag1GBTi UIG2-go3kxH_Xy-CT3nXnGaL11KNcioahc4bTs.

⁷⁰

⁷¹ E tanulmány egyik szerzője magánbeszélgetés útján jutott ehhez az információhoz.

---

⁷² Enyedi Zsolt. 2018. op. cit.

⁷³ A tipológiai variációkra való tekintettel a „Soros-egyetem” előfordulásainak végső értéke úgy lett kiszámítva, hogy a „Soros egyetem” és a „Soros György egyetem” kifejezések is hozzá lettek számolva.

CEU-ra. Ezek az orgánumok figyelemre méltó következetességet mutattak a CEU és Soros összekapcsolásában.

A csúcsponton, 2017 áprilisában, a *Magyar Idők* és az *Origo* együtt összesen 217 olyan cikket jelentetett meg, melyek említést tesznek a CEU-ról – ezek közül 156 cikk Sorossal is foglalkozott. Az ezt követő három évben a CEU továbbra is jól látható maradt a lakájmédiában: az egyetem havi átlagban 18,9 cikkben volt saját nevében megemlítve (ebből a cikkek 75 százaléka egyúttal továbbra is kitartóan hivatkozott Sorosra). Végül „Soros-egyetemként” havonta átlagosan 10,4 cikkben szerepelt a két médiumban.

A CEU ellenkampányában Soros György soha nem vetette bele magát a harcba: tisztában volt vele, hogy ha így tenne, azzal csak igazolná a kormány vádjait, mely szerint ő politikai szereplő, aki illegitim módon beleavatkozik a magyar belügyekbe. George Birnbaum, akiről széles körben úgy tartják, hogy egyike volt a Fideszt segítő amerikai politikai tanácsadóknak, 2010-ben azt javasolta Orbánnak, szálljon be a Soros-ellenes ösztűzbe. Birnbaum egy interjújában így fogalmazott: „Az a tökéletes ellenfél, akit újra és újra megüthetsz, de nem fog visszaütni. Soros volt a tökéletes ellenség. Teljesen nyilvánvaló volt. Ez volt az összes közül a legegyszerűbb termék, csak be kellett csomagolni és lehetett is eladni.”⁷⁴ Ez utóbbi állítás alatt azt értette, hogy az ötödik hadoszlopos narratívájuk megalko-

tásához használt antiszemita kód a magyar jobboldali politikai diskurzusban már elérhető volt – ahogy azt Csurka írásai egyértelműen jelezték –, így azt csak aktiválni kellett.

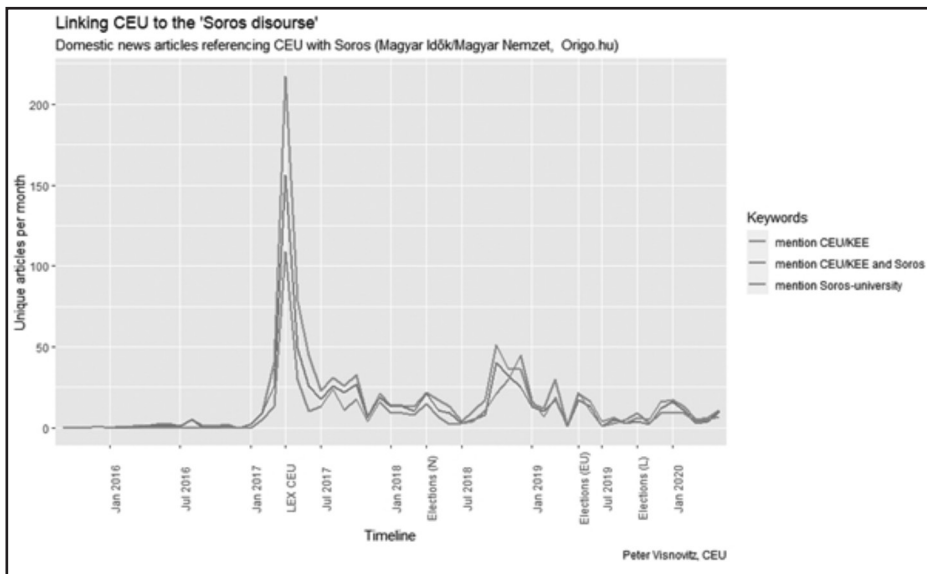
Végül a CEU kiutasítását Magyarországról kicsit túlbiztosították, részben a választásokra való, a végletekig kitartó hivatkozással, másrészt a civil szervezetek korábbi autoriter megtámadásával, amit annak érdekében határoztak el, hogy ideológiai kontrollt gyakoroljanak ki a civil társadalom fölött. Végül az aktus felért egy Putyin orosz elnöknek szánt gesztussal, aki már a kétezres években kiszorította a Nyílt Társadalom Alapítványt Oroszországból. A CEU magyarországi történetéből *post mortem* kiderült, hogy a kormány fölismerte az ötödik hadoszlop narratíva hatékonyságát. Ennek tudatában könnyedén átsomagolta ugyanazt a tartalmat új politikai csatájához, mert okkal remélhetette, hogy az élénken rezonál a hazai jobboldali szavazók körében. Ennek tükrében Orbánnak nem állt szándékában meghátrálni éppen akkor, amikor politikailag kihasználhatta a Soros nevéhez köthető, jelentős súlyú, autonóm felsőoktatási intézmény kiűzésének lehetőségét.

Epilógus

E tanulmány azt vizsgálta, hogy az Orbán-rendszer hogyan használta föl az „ötödik hadoszlop” narratíváját politikai hatalmának megtartására azon az áron, hogy megsemmisítse a CEU-t Magyarországon. E kommunikációs stratégia bemutatásához Csurka korábbi írásainak elemzését kombináltuk a Fidesz által támogatott hírportálok sorozásának médiaelemzésével, utóbbit a 2015

⁷⁴ Hannes Grassengger. 2019. „The Unbelievable Story of the Plot against George Soros”, *Buzzfeed*, január 20.

3. táblázat: A CEU és a „Soros-diskurzus” kapcsolata

és 2020 közötti időszakra vonatkozóan. 2010-től Orbán és szövetségesei rendszeresen „finánciókéseknek” és „világhatalmaknak” neveztek egyéneket és államokat, s ezeket a médiában az egységes, globális „Soros-hálózat” fogaskerekeiként jelenítették meg. Arra a jól bevált narratívára támaszkodtak, amelyeket Csurka és társai már a Kádár-korszak alatt létrehoztak és az 1990-es években tökéletesítették. Míg Orbán és hívei korábban hevesen elleneztek az efféle diskurzust, ma ők lettek annak fő terjesztői.⁷⁵

Két következtetés vonható le az elemzésből. Először, a modern antiszemita toposzok létfontosságú eszközként szolgáltak a magyar kormány számára annak a kampánynak a legitímálásában, amelynek

célja az „ötödik hadoszlop” (CEU, OSF) „leleplezése” majd elűzése volt, s amely mindössze két év leforgása alatt megvalósult. Amint a CEU nem autonóm egyetemként, hanem a „Soros-hálózat” részeként lett beállítva, kevés politikai tere maradt, hogy az országban működhessen. A CEU azonban csupán az egyik volt a sorozás megannyi áldozata közül. Ez a megoldás annyira hatékonynak bizonyult, hogy a kormány bármikor újból felhasználta ezeket az állításokat, amikor új politikai kihívásokkal állt szemben, és népi legitímációra volt szüksége.

Másodsorban elemzésünk rávilágít arra, miért növekedhet az antiszemitizmus szellemi befolyása a jobboldalon. Bemutatja, hogy autoriter környezetben az antiszemita „ötödik hadoszlop” állítások sokkal inkább rezonálnak a konzervatív szavazók gondolkodásával, mint az 1990-es években. A rendszerváltozás utáni másfél évtizedben a választók

⁷⁵ Haszán Zoltán. 2020. „Orbán útja az összeesküvés-elméletektől a valódi összeesküvésekig” [Orbán’s road from conspiracy theories to real conspiracies], *444.hu*, május 15.

döntő többsége – a liberális demokratikus fordulat nyomán – kész volt csatlakozni az európai és transzatlanti szervezetekhez (EU, NATO), és a politikai *Zeitgeist* akkor még barátságosan volt az antiszemita diskurzussal szemben. A kétezres évek második felében bekövetkezett politikai és gazdasági válságok kellettek ahhoz, hogy egy szélesebb társadalmi bázison álló jobboldali populista-radikális mozgalom felemelkedjék. A korai Jobbik számára politikailag nagyon hasznosnak bizonyultak az antiszemita toposzok az általa vizionált, világszintű fenyegetések megfogalmazásában. A politikai körülmények Orbánt e toposzok intenzívebb használatára ösztönözték a Jobbikkal folytatott versenyfutásban és a politikai hatalom megszilárdításának érdekében. Az a tény, hogy Orbán saját irányítása alá vonta a médiát, végtelen lehetőséget adott az ötödik hadoszlopos narratívája elterjesztéséhez, amelyet a rezsimre leselkedő veszélyek elhárításának eszközeként mutatott be.

A sorosozás legszokatlanabb megnyilvánulása a kultúra irányításával megbízott kormánybiztos, Demeter Szilárd 2020-ban megjelent írása volt, aki paradox módon, egyszerre fordította meg az ötödik hadoszlopos toposzt és relativizálta a holokaustot. Sorost immár nem távoli, háttérhatalmi irányítóként, hanem transzparens, totalitárius vezérként ábrázolta, afféle új Führerként, aki éppúgy leszámol a magyarsággal, ahogy Hitler tette a zsidókkal. Demeter megfogalmazásában „Európa Soros György gázkamrája” lett. A magyarság sorsának a zsidókéval való otromba azonosítása a zsidóságnak tett kormányzati gesztus

próbált lenni, egyszersmind a holokaust áldozataival való azonosulás megjelenítését szolgálta. E kontextusban a magyarok maguk is a náci antiszemita által elnyomott „jó oldalra” kerülnek a Hitlerhez hasonlított Soros ördögi figurájával szemben.⁷⁶ Ezt a cinizmust azonban már Orbán sem tartotta politikailag vállalhatónak, Demeternek nyilvánosan bocsánatot kellett kérnie, a cikket „visszavonta”, és azt megpróbálták úgy eltüntetni, mintha sohasem létezett volna.

Esettanulmányunk implikációi messze túlmutatnak Magyarországon, sőt Kelet-Európa határain. Az ötödik hadoszlopos narratívák antiliberalis, reakciós mozgalmakat hívtak életre az egész világon. Lenka Bustikova úgy érvel, hogy e narratívákkal a nemzeti *in-group*ok azon tagjai mutatnak affinitást, akik tartanak az etnikai kisebbségek általuk észlelt tényreésétől, és úgy vélik, hogy a társadalmi átrendeződés a nemzetek „megtörését”

⁷⁶ Demeter Szilárd így fogalmazott: „A liberálják most a lengyeleket és magyarokat akarják kizárni abból a politikai közösségből, amelynek tagjaként még vannak jogaink. Mi vagyunk az új zsidók. Mindegy, hogy nyitott társadalomnak, jogállamiságnak vagy szolidaritásnak hívják-e a verbális furkósbotokat – mind a jogfosztás eszközeként szolgálnak. Amikor kétségbe vonják a magyar választópolgárok akarátát, képességét arra vonatkozóan, hogy megválasszák, hogyan akarnak élni, kit akarnak hatalmon látni, akkor tulajdonképpen azt mondják rólunk, hogy nagy az orrunk, büdösek vagyunk és tetvesek. (...) Európa Soros György gázkamrája: a multikulturális nyitott társadalom kapszulájából árad a mérgező gáz, ami az európai életformára halálos, mi, európai nemzetek pedig arra vagyunk ítélve, hogy egymást eltaposva, egymásra mászva próbáljunk az utolsó korty levegőért küzdeni. Soros György a liberális Führer. A liberálja hadserege pedig szolgálabb módon isteníti, mint anno Hitlert a sajátjai.” Demeter Szilárd: „Európa Soros György gázkamrája” *Origo*, 2020. november 28.

célul tűző liberális, globalista erők hozzájárulásával zajlik.⁷⁷ A reakció vagy identitárius mozgalmakban az ötödik hadoszloposág narratívája a liberális pártok, civil társadalmi szervezetek, külföldi kormányok, nemzetközi szervezetek és etnikai *out-group*ok egységes és ellenséges konglomerátummá alakítására szolgáló politikai technika, amely azt sugallja, hogy a fenti szereplők ellen mindenáron védekezni kell. Ez a narratíva nyilvánvalóan fenyegetést jelent a társadalmi *out-group*ok (menekültek, bevándorlók, kisebbségek) számára is.

Noha a sorosozás mértéke Magyarországon bizonyos értelemben egyedülálló – amennyiben különösen sokat merít a helyi kulturális kódokból és a magyar történelmi traumákból – a jelenség komoly hasonlóságokat mutat Szlovákia, Lengyelország, Oroszország, Észak-Macedónia vagy akár az Egyesült Királyság és a Trump által vezetett Egyesült Államok Soros-ellenes kampányaival.⁷⁸ A narratíva körvonalai minden esetben ismerősek: azt bizonygatják, hogy a nemzeti *in-group* végzetesen át van szöve az ellenséges szándékú, befolyásos idegenekkel, akik pusztító tevél-

kenységüket a többséghez hűtlen, belső társadalmi erők segítségével végzik el.

Az ötödik hadoszlop tematikája teszi lehetővé, hogy a „támadás alatt” álló vezetők összehoronálják a rendszerüket érő legkülönbözőbb fenyegetéseket, mondván, hogy ellenségeik összehangolva munkálkodnak a nemzeti szuverenitás aláaknázásán. A modern antiszemitizmus könnyen alkalmazható e narratíva kidolgozására, mert ismerős helyi szókinccsel szolgál, rugalmasan értelmezhető kulturális kódokkal rendelkezik, amelyekkel a politikai üzenet újra-csomagolható és továbbadható a folyamatos politikai használat céljára. A magyar kormány politikai stílusa – olyan finoman megjelenített, de alig leplezett antiszemita toposzok használatával, mint a „nevető zsidó”⁷⁹ – egyértelműen támogatja az ideológiai tisztogatás olyan formáit, amelyek pusztító hatással vannak a civil társadalomra. A CEU kiszorításának története, társadalmi és kulturális kontextusának feltárása nemcsak a demokráciaelmélet kutatóit és az emberi jogok híveit érdekelheti, hanem a szélesebb értelemben vett társadalomtudomány kutatóit is.

---

⁷⁷ Lenka Bustikova. 2020. *Extreme Reactions: Radical Right Mobilization in Eastern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁷⁸ Peter Plenta. 2020. „Conspiracy Theories as a Political Instrument: Utilization of Anti-Soros Narratives in Central Europe”, *Contemporary Politics*, June 17.

---

⁷⁹ A vizsgált időszakban sok óriásplakát és kormányhirdetés jelent meg az egész országban azzal a szöveggel, hogy „ne hagyjuk, hogy Soros nevesse a végén”.

- Antall József. 1992. „Válasz Soros Györgynek”, Új Magyarország, október 1.
- Bart Bonikowski et al. 2018. „Populism and nationalism in a comparative perspective: A scholarly exchange”, *Nations and Nationalism*, 25 (1): 58–81.
- Bauer, Yehuda. 1994. „In Search of a Definition of Antisemitism”, in Michael Brown ed. *Approaches to Antisemitism: Context and Curriculum*, New York: American Jewish Committee.
- Bodoky Tamás. 2022 [2008]. *Túlkapások*. Budapest: Elektromédia Kft.
- Bozóki András – Sarah Cueva. 2021. „Xenophobia and Power Politics: The Hungarian Far Right”, in Sonja A. Strube et al. Szerk. *Anti-Genderismus: Allianzen von Rechtspopulismus und religiösen Fundamentalismus*. Bielefeld: Transcript, 108–120.
- Brubaker, Rogers. 2020. „Populism and nationalism”, *Nations and Nationalism* 26 (1): 44–66
- Bustikova, Lenka. 2020. *Extreme Reactions: Radical Right Mobilization in Eastern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Csoóri Sándor. 1990. *Nappali hold*. Budapest: Püski.
- Csunderlik Péter. 2019. *A „vörös farsangtól” a „vörös tatárjárásig”. A Tanácsköztársaság a korai Horthy-korszak pamflet- és visszaemlékezés-irodalmában*. Budapest: Napvilág.
- Csunderlik Péter. 2020. „A judeobolsevizmus vörös tengere”, *Mozgó Világ*, 46 (6): 96–104.
- Csurka István. 1988. *Közép-Európa hó alatt*. New York: Püski–Smikk
- Csurka István. 1991. Új magyar önépítés. Budapest: Püski – Magyar Fórum
- Csurka István. 1991. *Vasárnapi jegyzetek*. Budapest: Püski – Magyar Fórum.
- Csurka István. 1992. „Néhány gondolat...” *Magyar Fórum*, augusztus 20.
- Csurka István. 1993. *Keserű Hátország*. Budapest: Magyar Fórum Kiadó.
- De Cleen, Benjamin. 2017. „Populism and Nationalism”, in Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paul A. Taggart, Paulina Ochoa Espejo, and Pierre Ostiguy eds. *The Oxford Handbook of Populism*. Oxford: Oxford University Press, 342–362.
- De Cleen, Benjamin – Yannis Stavrakakis. 2017. „Distinctions and articulations: A discourse theoretical framework for the study of populism and nationalism”, *Javnost – The Public* 24 (4): 301–319.
- Demeter Szilárd. 2020. „Európa Soros György gázkamrája”, *Origo*, november 28.
- Enyedi Zsolt 2018. „Democratic backsliding and academic freedom in Hungary”, *Perspectives on Politics*, 16 (4): 1067–1074.
- Enyedi Zsolt. 2020. „The Central European University in the Trenches”, in János M. Kovács – Balázs Trencsényi eds. *Brave New Hungary: Mapping the System of National Cooperation*. Lanham: Lexington Books, 243–266.
- Erdei Ferenc. 1944. *A magyar társadalom*. Budapest: n. a.
- Grassengger, Hannes. 2019. „The unbelievable story of the plot against George Soros”, *Buzzfeed*, január 20.
- Haszán Zoltán. 2020. „Orbán útja az összeesküvés-elméletektől a valódi összeesküvésekig”, *444.hu*, május 15.
- Jenne, Erin K. 2018. „Is nationalism or ethno-populism on the rise today?”, *Ethnopolitics*. Vol. 5, 546–552.
- Jenne, Erin K. – András Bozóki – Péter Visnovitz. 2022. „Antisemitic Tropes, Fifth Columnism, and ‘Soros-Bashing’: The Curious Case of Central European University”, in Harris Mylonas and Scott Radnitz eds. 2022. *Enemies Within: The Global Politics of Fifth Columns*. Oxford: Oxford University Press, 45–72.
- Jobbik. 2008. „Manifesto”, *jobbik.com*.
- Kaufman, Stuart J. 2001. *Modern Hatreds: The Symbolic Politics of Ethnic War*. Ithaca: Cornell University Press.
- Keck, Margaret E. – Kathryn Sikkink. 1998. *Activists Beyond Borders*. Ithaca: Cornell University Press.
- Kis János. 2014. „Hogyan lettünk liberálisok?”, in Kis: *Mi a liberalizmus?* Pozsony: Kalligram, 337–341.
- Kopstein, Jeffrey S. – Jason Wittenberg. 2018. *Intimate Violence: Anti-Jewish Pogroms on the Eve of the Holocaust*, Ithaca: Cornell University Press.
- Kovács András. 2012. „Antisemitic prejudice and political antisemitism in present day Hungary”, *Journal for the Study of Antisemitism*, Vol. 4. 443–467.

- Krekó Péter – Gregor Mayer. 2015. „Transforming Hungary – Together? An Analysis of the Fidesz–Jobbik Relationship”, in Michael Minkenberg ed. *Transforming the Transformation? The East European Radical Right in the Political Process*. London: Routledge.
- Langer, Armin. 2021. „The Eternal George Soros: The Rise of an Antisemitic and Islamophobic Conspiracy Theory”, in Andreas Önnersfors és André Krouwel eds. *Europe: Continent of Conspiracies. Conspiracy Theories in and about Europe*. London – New York: Routledge, 163–184.
- Langer, Armin. 2022. „Dog-Whistle Politics as a Strategy of American Nationalists and Populists: George Soros, the Rothschilds, and Other Conspiracy Theories”, in Carsten Schapkow – Frank Jacob eds. *Nationalism and Populism: Expression of Fear or Political Strategies?* Oldenbourg: De Gruyter, 157–187.
- Langmuir, Gavin. 1990. *Toward a Definition of Antisemitism*, Berkeley: University of California Press.
- Lendvai, Paul. 2017. *Orbán: Europe's New Strongman*. London: Hurst & Company.
- MacDonald, Kevin. 1998. *The Culture of Critique: An Evolutionary Analysis of Jewish Involvement in Twentieth-Century Intellectual and Political Movements*, New York: Praeger.
- Mitrovits Miklós. 2020. *Tiltott kapcsolat. A magyar–lengyel ellenzéki együttműködés, 1976–1989*. Budapest: Jaffa.
- Molnár Judit. 2005. *A holokauszt Magyarországon európai perspektívában*. Budapest: Balassi.
- Mudde, Cas. 2015. „Is Hungary run by the radical right?”, *Washington Post*, augusztus 10.
- Müller, Jan-Werner. 2017. „Hungary: The War on Education”, *New York Review of Books*, május 20.
- Mylonas, Harris – Scott Radnitz eds. 2022. *Enemies Within: The Global Politics of Fifth Columns*. Oxford: Oxford University Press.
- Naimark, Norman. 1999. *The Fires of Hatred: Ethnic Cleansing in the Twentieth Century*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Offe, Claus. 1991. „Capitalism by Democratic Design? Democratic Theory Facing the Triple Transition in East Central Europe”, *Social Research*, 58 (4): 865–92.
- Orbán Viktor. 2018. „The Sargentini Report is a Soros Report”, Budapest: Cabinet Office of the Prime Minister, június 25.
- Osskó Judit. 2013. *Antall József – kései memoár*. Budapest: Corvina.
- Pirro, Andrea L. P. – Dániel Róna. 2019. „Far Right Activism in Hungary: Youth Participation in Jobbik and Its Network”, *European Societies*, 21 (4): 603–26.
- Plankó Gergely. 2017. „Németh Szilárd elmondta, konkrétan kiket kell eltakarítani: TASZ, Helsinki, Transparency”, *444.hu*, január 11.
- Pleña, Peter. 2020. „Conspiracy Theories as a Political Instrument: Utilization of Anti-Soros Narratives in Central Europe”, *Contemporary Politics*, June 17.
- Radnitz, Scott – Harris Mylonas. 2022. „Introduction: Theorizing Fifth-Column Politics”, in Harris Mylonas – Scott Radnitz: *Enemies Within: The Global Politics of Fifth Columns*. Oxford: Oxford University Press.
- Rapport, Nigel. 1996. *Social and Cultural Anthropology: The Key Concepts*. London: Routledge
- Róna Dániel. 2016. *A Jobbik-jelenség*. Budapest: Könyv & Kávé.
- Sargentini Report. 2018. Report on a proposal calling on the Council to determine, pursuant to Article 7 (1) of the Treaty on European Union, the existence of a clear risk of a serious breach by Hungary of the values on which the Union is founded. 4.7.2018 - (2017/2131(INL)).
- Scott, James C. 1990. *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*. New Haven: Yale University Press.
- Smith, Anthony D. 2009. *Ethno-Symbolism and Nationalism: A Cultural Approach*. London: Routledge.
- Soros György. 1992. „Nyílt levél Antall József miniszterelnökhöz”, *Népszabadság*, szeptember 15.
- Spike, Justin. 2020. „When the Prime Minister Said ‘They Really Love Interest’ Everyone in Hungary Knew Who He Meant”, *Inside Hungary*, június 16.
- Szabó Dezső. 1938. *Az antijudaizmus bírálata*. Budapest: Ludas Máttyás.
- Thorpe, Nick. 2017. „Hungary CEU: Protesters rally to save university”, *BBC.com*, április 3.
- Ungváry Krisztián. 2012. *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon*. Pécs–Budapest: Jelenkor.
- Zacsek Gyula. 1992. „Termeszek rágiák a nemzetet, avagy gondolatok a Soros-kurzusról és a Soros-birodalomról”, *Magyar Fórum*, 4 (36): 9–16.